

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Prevence šikany na vybrané základní škole

Prevention of bullying at a selected elementary school

Bc. Tereza Růžičková

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Richterová, Ph. D.

Studijní program: Učitelství pedagogiky pro střední školy

Studijní obor: N PG – ČJ 20

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Prevence šikany na vybrané základní škole* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Rakovníku dne 14. dubna 2024

Tímto děkuji paní doktorce Magdaléně Richterové za její odbornou pomoc, ochotu a trpělivost, kterou mi při psaní mé diplomové práce věnovala. Poděkování patří také celé mé rodině a všem, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou a prevencí šikany na základní škole. Teoretická část diplomové práce charakterizuje pojmy ve vztahu k tématu. Zabývá se prevencí rizikového chování, především šikany v České republice. Zkoumá nejen jednotlivé složky prevence, ale také jednotlivé rozdíly a její historii. Zabývá se rozdílem mezi prevencí specifickou a nespecifickou a popisuje její účel. Teoretická část se rovněž orientuje na preventivní program školy a jeho charakteristiku. Součástí diplomové práce je také praktická část, která je zaměřena na prevenci šikany na konkrétní základní škole. Zaměřuje se především na to, jak se k prevenci šikanování přistupuje. Práce je zpracována jako případová studie a k získání potřebných dat je použit kvalitativní výzkum, konkrétně rozhovor, kterého se zúčastnili participanti z řad pedagogů, vychovatel školní družiny, metodik prevence a ředitel školy. Cílem bylo zjistit, zda je na škole vykonávána spíše prevence specifická či nespecifická a zda si participanti, zaměstnanci školy, uvědomují její účel. Pokud je realizována spíše prevence nespecifická, zda je postavena na jinakosti – zda ukazuje, že tzv. být jiný je v pořádku. Tedy, že si učitelé přímo neuvědomují a nepracují s potenciálem dané prevence. V praktické části je také analyzován školní vzdělávací program a preventivní program dané školy.

KLÍČOVÁ SLOVA

šikana, prevence, agresor, oběť, základní škola, postup řešení

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the issue and prevention of bullying in elementary school. The theoretical part of the thesis characterizes concepts in relation to the topic. It deals with the prevention of risky behavior, especially bullying in the Czech Republic. It examines not only individual components of prevention, but also individual differences and its history. It deals with the difference between specific and non-specific prevention and describes its purpose. The theoretical part also focuses on the school's preventive program and its characteristics. Part of the diploma thesis is also a practical part, which is focused on the prevention of bullying at a specific primary school. It mainly focuses on how to approach the prevention of bullying. The work is processed as a case study and qualitative research is used to obtain the necessary data, specifically an interview in which the participants from the ranks of pedagogues, the teacher of the school group, prevention methodologists and the school principal took part. The goal is to find out whether specific or non-specific prevention is carried out at the school and whether the participants, school employees, are aware of its purpose. If non-specific prevention is implemented, whether it is based on otherness - whether it shows that so-called being different is okay, or whether it is carried out for another purpose. In the practical part, the school education program and the preventive program of the given school are also analyzed.

KEYWORDS

bullying, prevention, aggressor, victim, elementary school, solution procedure

Obsah

ÚVOD.....	7
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1.1 PREVENTIVNÍ PROGRAM ŠKOLY	9
1.1.1 <i>Tvorba školního preventivního programu rizikového chování</i>	10
1.1.2 <i>Minimální preventivní program – Nejasná terminologie</i>	16
1.2 METODICKÝ POKYN MINISTRA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY K PREVENCI A ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ MEZI ŽÁKY ŠKOL A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ	16
1.3 ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE	17
1.4 PŘÍKLAD SPOLUPRACUJÍCÍ ORGANIZACE - PRAŽSKÉ PREV-CENTRUM	18
1.5 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM „ŠKOLA ZÁKLAD ŽIVOTA“.....	20
1.6 ŠIKANA	22
1.6.1 <i>Vymezení pojmu šikana</i>	22
1.6.2 <i>Účastníci šikany</i>	23
1.6.3 <i>Charakteristické rysy šikany</i>	24
1.7 PREVENCE ŠIKANY	25
1.7.1 <i>Pojem prevence</i>	25
1.7.2 <i>Primární prevence</i>	26
1.7.3 <i>Specifická primární prevence</i>	26
1.7.4 <i>Nespecifická primární prevence</i>	28
1.7.5 <i>Sekundární prevence</i>	29
1.7.6 <i>Terciální prevence</i>	29
1.7.7 <i>Historie prevence</i>	30
1.7.8 <i>Správná prevence šikany</i>	31
1.8 OBLASTI RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	32
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
2.1 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN KONKRÉTNÍ ŠKOLY.....	34
2.2 ANALÝZA PREVENTIVNÍHO PROGRAMU VYBRANÉ KONKRÉTNÍ ŠKOLY	35
2.3 HLAVNÍ ZÁSADY SPRÁVNÉHO POSTUPU PŘI ŘEŠENÍ ŠIKANY.....	36
2.4 ZNAKY A PROJEVY ŠIKANY.....	39
2.5 PŘEDMĚT A CÍL VÝZKUMU	41
2.6 VÝZKUMNÁ METODA	42
2.7 SPRÁVNÉ VEDENÍ ROZHOVORU.....	43

2.8	VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	43
2.9	CHARAKTERISTIKA ZÁKLADNÍ ŠKOLY	45
2.10	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45
2.11	PRŮBĚH A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	46
2.11.1	<i>Rozhovor s učiteli prvního a druhého stupně:.....</i>	47
2.11.2	<i>Shrnutí rozhovorů participantů z řad pedagogů</i>	55
2.11.3	<i>Rozhovor s vychovatelem školní družiny</i>	56
2.11.4	<i>Shrnutí rozhovoru s vychovatelem školní družiny</i>	58
2.11.5	<i>Rozhovor s metodikem prevence</i>	58
2.11.6	<i>Shrnutí rozhovoru s metodikem prevence.....</i>	61
2.11.7	<i>Rozhovor s ředitelem školy, který je zároveň výchovným poradcem</i>	61
2.11.8	<i>Shrnutí rozhovoru s panem ředitelem.....</i>	64
2.12	HLEDÁNÍ SHODNÝCH A NESHODNÝCH ODPOVĚDÍ.....	64
2.13	VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	66
3	DISKUZE	70
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	75
	SEZNAM OBRÁZKŮ	79
	SEZNAM TABULEK.....	80

Úvod

Prevence rizikového chování je v současné době téma, které je velmi diskutované a neustále se vyvíjí. Prevence se zaměřuje na identifikaci rizikových faktorů a posilování ochranných mechanismů, které mohou chránit jednotlivce či skupinu před nepříznivými vlivy. Cílem prevence je nejen minimalizovat škody a dopady negativních jevů, ale také posilovat zdraví, bezpečí a blahobyt jednotlivců a celé společnosti. v poslední době se tímto tématem začínají čím dál tím více zabývat odborníci z různých odvětví, kteří se snaží vyhledávat různé metodiky či pořádat nejrůznější preventivní akce, které napomáhají ke zvýšení účinnosti primární prevence šikanování u dětí a mládeže.

Do primární prevence jsou nyní v České republice investovány nemalé finanční prostředky, s ohledem na tento fakt je nezbytné udržovat určitou kvalitu a efektivitu

Úvodní část diplomové práce představuje vstupní bránu do komplexní problematiky šikany a rizikového chování ve školním prostředí. Šikana, jakožto jeden z nejvýraznějších negativních fenoménů, který ovlivňuje nejenom jednotlivé žáky, ale celé školní společenství, vyžaduje systematický a multidisciplinární přístup.

Svět školství je neustále konfrontován s výzvami, které se týkají bezpečnosti, sociálního prostředí a duševního zdraví žáků. Proto je zásadní, aby školy měly vytvořené a efektivně realizované preventivní programy, které nejenom identifikují rizikové faktory, ale také aktivně pracují na prevenci jejich negativních dopadů.

Součástí diplomové práce je teoretická část, která se zabývá definicí a vymezením pojmu šikana, analýzou prevence rizikového chování a metodikou tvorby preventivních programů ve školách. Orientuje se na důležité téma, jakožto na účel prevence šikany, její jednotlivé složky a její historii. Před rokem 1989 se prevence rizikového chování omezovala spíše jen na alkoholické a tabákové výrobky a snažili se příjemce pouze zastrážit.

V praktické části práce je pak zkoumána konkrétní situace na vybrané škole, kde je analyzován stávající preventivní program a realizace prevence šikanování. Zabývá se otázkami, proč se cílí spíše na prevenci specifickou či nespecifickou, zda se prevence nespecifická vykonává s účelem zabránit výskytu rizikového chování či je vykonávána bez dalšího záměru. Dále práce zkoumá roli a činnost školního metodika prevence, a také

spolupráci s dalšími organizacemi specializujícími se na problematiku šikany a rizikového chování. Výzkum je zaměřen na konkrétní školní prostředí a jejich přístup k problematice šikany a rizikového chování, s cílem identifikovat silné stránky a nedostatky stávajících postupů. Výzkumu se účastní participanti pracující na již zmíněné škole, jedná se o pedagogy, vychovatele školní družiny, metodika prevence a ředitele školy.

Cílem této diplomové práce je tedy zjistit, jak je vedena prevence šikany a narušených interpersonálních vztahů na konkrétní základní škole již od primárního vzdělávání a jaká je její návaznost do dalších ročníků základního vzdělávání. Zároveň má za cíl přinést ucelený pohled na problematiku šikany a rizikového chování ve školním prostředí, a poskytnout konkrétní doporučení pro efektivní prevenci a řešení těchto jevů.

1 Teoretická část

1.1 Preventivní program školy

Již v roce 2020 se stal povinným dokumentem pro školská zařízení minimální preventivní plán (dále jen MPP). (Procházka, 2019, s. 82) Bohužel dodnes chybí komplexní a systematické podklady, pravidla a samotná matérie, kterou reprezentují konkrétní ověřené preventivní programy a intervence, ze kterých by se minimální program měl skládat. v dnešní době lze nalézt velké množství publikací, dokumentů a různých materiálů škol i organizací, které se školskými zařízeními spolupracují a které se o formulaci toho, jak má MPP vypadat, pokusily. (Miovský, 2012)

MPP byl pojmenován jako nástroj prevence a zároveň jako komplexní systémový prvek v realizaci preventivních strategií a aktivit v základních, středních a speciálních školách, ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování a školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. (Procházka, 2019, s. 82)

V dnešní době jsou MPP součástí všech školních vzdělávacích programů škol. Preventivně výchovně vzdělávací působení se tak stalo nezbytnou částí výuky a života na školách. Zároveň je cílem, aby si děti osvojily své postoje a hodnoty zdravého životního stylu i do běžného života. Je tedy zapotřebí, aby se pro učitele, zaměstnance školy a rodiče žáků stalo výchovně vzdělávací zaměření součástí jejich přirozeného a každodenního života a snažili se o komplexní změnu. Cílem všech preventivních programů nejsou nahodilé aktivity napomáhající ke zlepšení klimatu školy. Jedná se o celkovou změnu již zmíněného klimatu školy, kdy by obsahem školní prevence měly být především aktivity napomáhající rozvoji zdravého životního stylu, umět správně využívat svůj volný čas, zlepšovat komunikační dovednosti, formovat postoje mezi žáky a v neposlední řadě vytvářet pozitivní klima. Aktuálně ale platí, že komplexnost prevence ve škole lze rozpracovat do tematických oblastí:

- *Rozvoj psychosociálních dovedností – seberealizace, soběstačnost, autonomie, důstojnost*
- *Podpora smyslu existence – podpora péče sama o sebe*
- *Podpora žákovské sounáležitosti – umět vnímat sama sebe jako součást životního prostředí a Země, cítit se bezpečně ve škole*

- *Rozvoj adaptability – osvojit si roli žáka, setkávat se s lidmi, trávit s nimi volný čas* (Procházka, 2019, s. 77-78 – MŠMT 2010, s. 8)

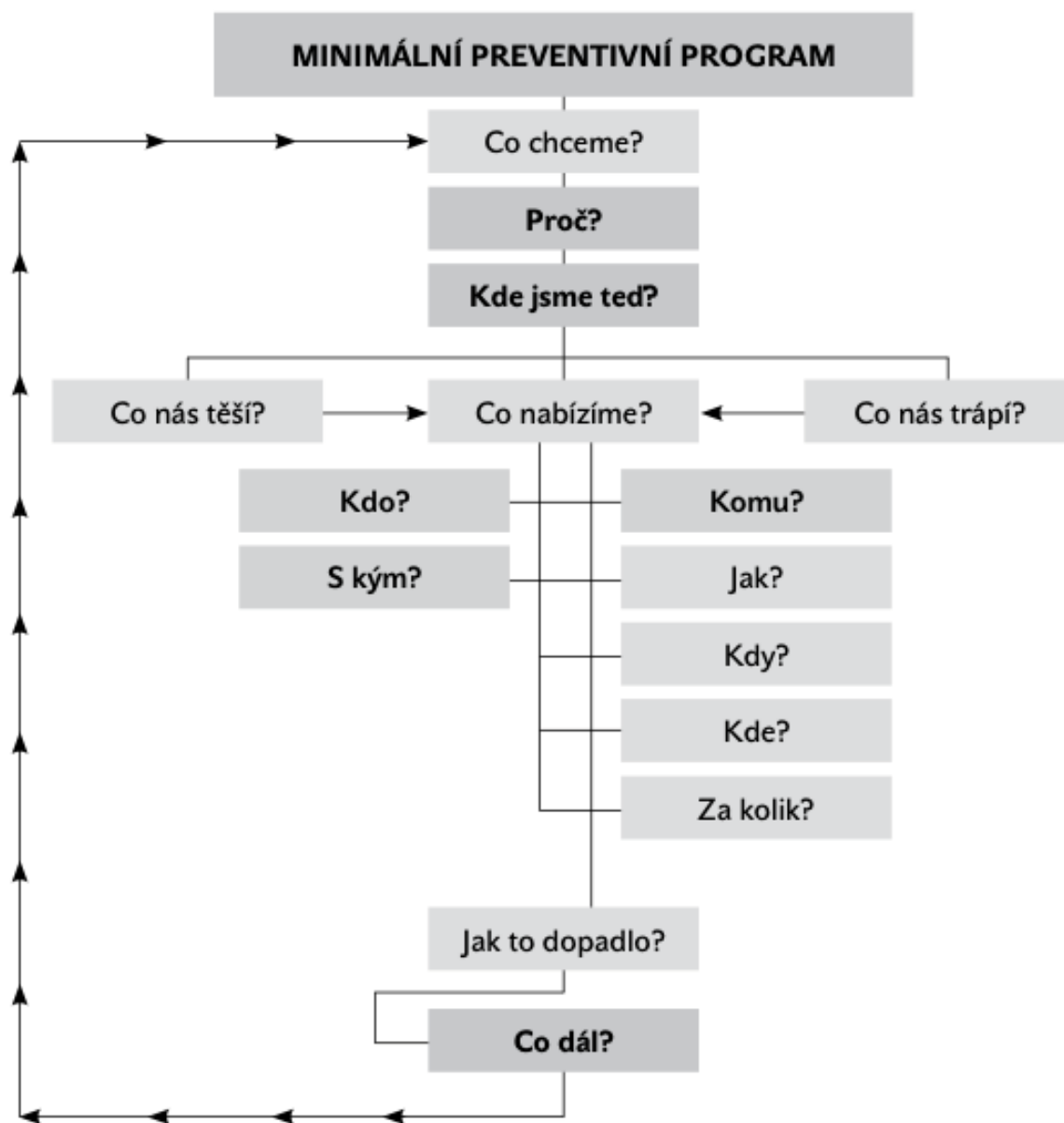
Dle Procházky (2019) musí MPP vést ke změně, a to ve všech oblastech: v otevřené výuce – tedy motivaci žáků i pedagogických pracovníků, ke změnám vyučovacích i organizačních metod. Zároveň musí zasahovat výchovnou i vzdělávací složkou během celého roku. Jeho náplní je pozitivně ovlivňovat školní klima s minimem kázeňských problémů ve škole.

1.1.1 Tvorba školního preventivního programu rizikového chování

V současné době neexistují žádné jednotné pokyny či zadání podoby preventivního programu. Vedení školy má k dispozici pouze několik materiálů, které mají sloužit jako nástroj pomoci pro tvorbu preventivního programu, ale nemají obecnou platnost. Pro školy existuje například manuál od Pražského centra primární prevence rizikového chování, který vytvořil osnovu pro tvorbu preventivního programu, a nabízí tak jistý rámec, kterého se může vedení školy držet. Nabízí pět doporučených kroků pro tvorbu PP, aby byl komplexní a ucelený. Dalším uceleným dokumentem, který také obsahuje velké množství doporučení a má za cíl pomoci při vytváření PP, je monografie Michala Miovského a kol. s názvem „Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy“, který je dostupný na webu Kliniky adiktologie. (Miovský et al, 2010)

Dle Miovského et al. (2019) se musí při zpracování PP vycházet z dostupných vnitřních a vnějších zdrojů školského zařízení a využívat je v následujících několika základních oblastech. Doporučuje metodikům řídit se návodnými otázkami jednotlivě zobrazenými ve schématu obrázku. Může jim to pomoci při počátečních přípravách tvorby MPP.)

Obrázek č. 1: Pomůcka při přípravě a tvorbě MPP: otázky vztažené k jednotlivým fázím procesu tvorby MPP



Zdroj: (Miovský, 2012, s. 19)

Miovský (2012) ve své publikaci také uvádí tabulku s konkrétními příklady otázek a odpovědí, které se formulují v různých částech MPP. (Miovský, 2012, s. 20)

Obrázek č. 2: Vymezení a konkrétní příklady odpovědí dle jednotlivých fází tvorby a hodnocení MPP

Otázka:	Odpověď:
Co chceme?	Stanovení cílů pro příslušné období
Proč?	Zdůvodnění našeho záměru
Kde jsme teď?	Reakce na hodnocení předchozího období
Co nabízíme – kdo?	Školní metodik prevence, výchovný poradce, třídní učitel a jednotliví učitelé ve výuce
Co nabízíme – s kým?	Školní psycholog, organizace zabývající se primární prevencí či volnočasovými aktivitami
Co nabízíme – komu?	Konkrétní cílové skupiny pro jednotlivé preventivní programy
Jak nabízíme?	Techniky a metody práce dle preventivních programů
Kdy nabízíme?	Časový harmonogram programů a akcí
Kde nabízíme?	Ve škole, v mimoškolním prostředí
Za kolik?	Finanční rozpočet programu, příp. zapojení do dotačního řízení
Jak to dopadlo? Evaluace programu (viz kapitola 2.6)	Průběžné vyhodnocení jednotlivých akcí a činností, závěrečná zpráva a hodnocení MPP
Co dál?	Stanovení cílů pro další období = co chceme

Zdroj: (Miovský, 2012, s. 20)

Vedle publikace Miovského (2012) stojí publikace od M. Procházky (2019), která čtenářům nabízí také různé typy otázek napomáhajících komplexnímu vytvoření MPP. Jedná se o doporučení podobných typů otázek, které lze vidět výše v tabulce číslo 1 z publikace M. Miovského (2012). Procházka (2019, s. 60) doporučuje autorům MPP, aby do jeho struktury nejprve zakomponovali celkové zmapování školy a jejího sociálního prostředí včetně toho, jaký je potenciál celého týmu, jak se zapojují jednotliví učitelé, v čem je škola specifická, jaké má partnery v prevenci v dosahu, jak fungují žáci, jaký je potenciál spolupráce rodičů a jaké informace vplynuly z evaluace MPP. Na základě těchto otázek je doporučeno

stanovit si cíle strategie prevence – jaké jsou dlouhodobé cíle ve vazbě na RVP a priority školy, jaké jsou střednědobé cíle s vazbou na ŠVP v souvislosti s aktivitami a opatřeními, které chce školské zařízení realizovat nejen s kolegy, ale i se žáky, rodiči a partnery školy. a v neposlední řadě, jaké jsou cíle krátkodobé ve vazbě na PP (rch). (Procházka, 2019, s. 60)

Procházka (2019) ve své publikaci zmiňuje, že zacílená prevence sice vychází z celoplošných doporučení a strategií, ale každá škola je zcela individuální a specifická, že žádný obecný dokument nemůže vyhodnotit to, co se na konkrétní škole děje. a proto je zapotřebí analyzovat požadavky v několika úrovních:

- 1. Co potřebuje systém – prioritní témata prevence, problémy vnímané společností*
- 2. Co potřebuje škola – priority prevence a výchovy dle vedení školy, co podporují zřizovatelé, co může či potřebuje řešit školní poradenské pracoviště*
- 3. Co potřebuje učitelský sbor – jaké problémy řeší třídní učitelé, na jakých problémech se shodne celý učitelský sbor a jak jsou schopni dané problémy řešit a angažovat se v nich*
- 4. Co potřebují rodiče – jaké mají obavy a v jakých situacích a aktivitách jsou schopni komunikovat a angažovat se*
- 5. Co potřebují žáci – jaké problémy jsou pro ně nejdůležitější, o co se zajímají a zda je něco, co s nimi nikdo neřeší (Procházka 2019, s. 61- 62)*

Jak již bylo výše zmíněno, pražské centrum primární prevence vydalo manuál pro tvorbu preventivního programu rizikového chování (PPrch) v Praze 2010. Materiál nepředstavuje vlastní PP (rch), ale má sloužit jako nástroj k tvorbě PP (rch) školám a jejím pracovníkům, kteří se na prevenci rizikového chování podílejí. Představuje pět základních kroků, které je třeba dodržovat při tvorbě PP (rch):

a) Charakterizovat Vaši školu

Jedním z úkolů při tvorbě preventivního programu by měla být stručná charakteristika školy. Její součástí by měly být kontakty nejen na vedení školy, ale i na ostatní pedagogické pracovníky.

b) Analyzování výchozí situace

- **Vnitřní zdroje**

Patří sem již výše zmíněná specifika týkající se budov - z kolika budov se škola skládá, jaké má technické vybavení k realizování preventivních a volnočasových aktivit a souhrn rizikového prostředí ve škole a jejím okolí. Součástí je i preventivní tým a vedení školy, kteří spolupracují na vytváření MPP. Doporučuje se též zmapování informačních zdrojů školy, což může být například videotéka, odborné časopisy či schránka důvěry.

- **Vnější zdroje**

Dokument zahrnuje celou řadu odborníků, pedagogických pracovníků, preventivních programů a volnočasových aktivit. Součástí jsou spolupracující organizace OSPOD, protidrogový koordinátor a manažer prevence kriminality, kurátoři pro děti a mládež, NNO, Policie ČR, praktičtí lékaři, pediatři a další. Patří sem i internetové stránky, které jsou informačními zdroji v oblasti primární prevence, například stránky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy www.msmt.cz

- **Monitoring**

Existují čtyři hlavní skupiny, které slouží jako užitečné zdroje pro shromažďování informací. Jsou to žáci, rodiče, pedagogové a škola jako celek. Pro popis situace ve škole mohou být výstupy záznamů školního metodika prevence, záznamy četnosti výskytu RCh, důvěrná sdělení na OSPOD, popř. PČR a zápisy z výchovných komisí.

- **Analýza výchozí situace**

Analýza je základem pro plánování cílů a konkrétních aktivit. Pro analýzu výchozí situace lze použít různých nástrojů, například SWOT analýzu. SWOT analýza slouží k vyhodnocování vnitřních a vnějších faktorů a vyjadřuje silné a slabé stránky školy.

c) Stanovení cílů

Cíle MPP se rozdělují na krátkodobé a dlouhodobé. Dlouhodobé cíle stanovují pouze cíle základní a podrobněji jsou definovány v preventivní strategii školy. Krátkodobé cíle by měly

navazovat na preventivní strategii školy a měly by být konkrétní pro cílovou skupinu. K pohotovému zhodnocení uskutečnitelnosti školního programu lze využít model SMART. Podle daného modelu mají být cíle:

S – specifické

M – měřitelné

A – akceptovatelné

R – realistické

T – termínované (časově ohraničené)

d) Vytvoření souboru aktivit pro jednotlivé cílové skupiny

MPP by měl obsahovat aktivity pokrývající všechny cílové skupiny, které zároveň naplňují předem stanovené cíle.

e) Evaluace

Evaluace je důležitou součástí Minimálního preventivního programu. Může sloužit jako jedno z východisek pro plánování primárně preventivních aktivit pro příští rok. Zároveň je zaměřena na počty jednotlivých akcí a aktivit, které byly realizovány. (Pražské centrum primární prevence, 2010)

S doporučením držet se těchto pěti základních bodů pro vytvoření MPP od Pražského centra primární prevence (2010) se shoduje také manuál pro vytvoření MPP od Miovského (Miovský et al. 2012) a rovněž velmi klíčová publikace od Procházky (2019). Jedná se tedy o tři publikace, podle kterých se může vedení školy či metodik prevence při vytváření MPP řídit a hledat v nich různá doporučení.

MŠMT hraje klíčovou roli při tvorbě primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže v České republice, jelikož plní několik klíčových úkolů:

- *stanovuje základní standardy primární prevence rizikového chování;*
- *zpracovává dokumenty resortu školství, mládeže a tělovýchovy, které se týkají prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže;*
- *v oblasti metodické a legislativní utváří podmínky pro realizaci systému prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže;*

- v resortu školství, mládeže a tělovýchovy vyčleňuje finanční prostředky na preventivní programy;
- realizuje vědeckovýzkumnou činnost v oblasti prevence, v oblasti kontroly prevence na školách využívá Českou školní inspekci, jejíž výsledky vyhodnocuje;
- vytváří informační systém pro tvorbu preventivního působení, na úrovni krajů koordinuje preventivní činnost přímo řízených organizací MŠMT;
- v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže rozvíjí spolupráci na mezinárodní úrovni. (Tyšer, 2006, s. 10)

1.1.2 Minimální preventivní program – Nejasná terminologie

Názvy *Minimální preventivní program* a *Preventivní program školy* pojmenovávají ten samý dokument, jen se liší jeho název. Nejasná terminologie se objevuje nejen na stránkách školských zařízení, ale také v odborných publikacích či ve strategiích vydaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Preventivní program školy byl do roku 2016 označován jako *Minimální preventivní program*. Jedná se o dokument, který definuje uskutečňování prevence rizikového chování ve školách a školských zařízeních.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027 uvádí jako jeden ze svých strategických cílů potřebu ustálené terminologie. Bohužel ani v roce 2024 není stále pojem ustálen. (MŠMT, 2019)

Česká školní inspekce stále ještě toleruje i dřívější název *Preventivního programu – Minimální preventivní program*.

1.2 Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Již od 1. 1. 2001 je platný metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č. j. 14 514/2000-51 a systémově se zaměřuje na celou škálu sociálně patologických jevů.

Za jeden z vážných negativních jevů označuje šikanování žáků na školách a ve školských zařízeních. Cílem metodického pokynu MŠMT je upozornit na důležitý problém v oblasti šikany a předat pedagogickému sboru základní informace o jejích projevech a nastítnit případná řešení specifických problémů. Školy a školská zařízení mají odpovědnost za to, aby se snažily zabránit vzniku již zmiňovaného problému. Pokud se i přes snahu pedagogického sboru vyskytne, je potřeba s ním odpovědně pracovat již při jeho vzniku. v zařízeních, kde se vykonává kvalitní prevence, výskyt nežádoucích patologických jevů značně klesá.

Děti a dospívající, kteří se stanou agresory již v dětství nebo v dospívání, bývají v dospělosti zpravidla více konfliktní než ostatní. Je tedy důležité zastavit jejich agresivní chování již v útlém věku, a tím snížit i riziko kriminality v dospělosti. (MŠMT, 2009)

1.3 Školní metodik prevence

Tyšer ve své publikaci uvádí, že *Školní metodik prevence je pedagog, který je odborně připraven pro výchovné poradenství v oblasti prevence, věnuje zvláštní pozornost prevenci a sledování chování dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, zjišťuje negativní jevy a poruchy a pracuje na jejich napravování.* (Tyšer, 2006, s. 7)

Školní metodik by se měl dle Tyšera (2006, s. 7) orientovat na:

- *práci s výchovně problémovými dětmi;*
- *spolupráci s rodinou hlavně v poradenské činnosti;*
- *spolupráci s institucemi v šíření dalších výchovných a prevenčních postupů v práci s problémovými dětmi;*
- *spolupráci s pracovníky školy při řešení otázek v postupech výchovné práce s problémovými dětmi;*
- *spolupráci s Policií ČR, městskou policií, městským úřadem či obecním úřadem*

Činnost školního metodika prevence je detailně popsána v legislativní normě ve Vyhlášce MŠMT ČR č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. (MŠMT, 2005)

Dle přílohy č. 3 vyhlášky 72/2005 sb. patří mezi standardní činnosti školního metodika prevence koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy. Koordinace a participace se orientuje na realizaci aktivit školy, které jsou zaměřené na prevenci

záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismus, sexuální zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů. Dále by měl být metodik prevence odpovědný za metodické vedení činnosti a koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence sociálně patologických jevů, za koordinaci přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků, za spolupráci školy s ostatními orgány státní správy, které se zajímají o problematiku prevence sociálně patologických jevů. Mezi jeho činnosti spadá také kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště, shromažďování informací o žácích v poradenské péči a v neposlední řadě by si měl vést písemné záznamy o obsahu jeho činností, které vykonal. (MŠMT, 2005)

Metodik prevence by měl mít dosažené vzdělání podle § 9 písm. c) vyhlášky č. 317/2005 Sb., o DVPP, jedná se o systematické studium v rozsahu minimálně 200 hodin.

Příplatek za vykonávání činnosti se dle § 133 zákoníku práce poskytuje ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně. Ředitel školy většinou touto funkcí pověří některého z učitelů, který by měl být absolventem specializačního studia podle § 9 písm. c) vyhlášky č. 317/2005 Sb. Ředitel školy není oprávněn uznat jiné vzdělání, pouze to, které je výše zmíněno. (MŠMT, 2005)

1.4 Příklad spolupracující organizace - Pražské prev-centrum

Cílem je zjistit, zda se na stránkách pražského prev-centra objevují zmínky o šikaně či výskytu patologických jevů ve školských zařízeních.

Autorkou článku o šikaně s názvem „Postup při řešení počátečních stádií šikany ve školách“ je Tereza Nikodymová, která poskytuje základní informace o šikaně nejen pro pedagogy, kteří se s ní pravděpodobně za svou kariéru setkají.

Představuje zde data České školní inspekce, která zaznamenala ve školním roce 2018/2019 alespoň jeden případ šikany celkem na 41,4 % základních škol a na 36,7 % školách středních. (ČŠI, 2019)

Setkání se šikanou může vzbudit obavy a pocity nejistoty i u velice zkušeného pedagoga. Podle § 29 Školského zákona má pedagog povinnost zajistit bezpečí a zdraví žáků a v případě výskytu šikany, a tedy ohrožení žáka, je jeho povinností bezprostředně jednat.

Součástí dokumentace každé školy by měl být krizový plán pro řešení šikany a vzdělaný školní metodik prevence. v ideálním případě by se jednalo o pedagogický sbor, který bude vzdělaný v problematice šikany.

Jednotlivé kroky pro odhalení šikany a následná práce s ní:

1. Oči otevřené

Pedagog by měl mít tzv. oči otevřené, a pokud zjistí na škole projevy šikany, či se k němu dostane nějaká informace od žáků či nepedagogických pracovníků, situaci by měl začít okamžitě řešit.

2. Hlavy dohromady

Při podezření na šikanu je zapotřebí celou situaci diskutovat s ostatními kolegy. Při řešení problému je ale potřeba se slovem šikana zacházet obezřetně, jelikož by to v pedagogickém sboru mohlo vyvolat paniku a zmatek. Je důležité, aby kolegové zvýšili svou ostražitost a všímali si náznaků tohoto problému.

3. Informujeme

Pedagog má povinnost při jakémkoliv podezření na šikanu daný problém oznámit vedení či třídnímu učiteli, kteří situaci prošetří. Proces šetření šikany by měl vést školní metodik prevence.

4. Fáze rozhovorů

Rozhovory by měly proběhnout v jeden den jak s obětí, tak s agresorem. Oba rozhovory musí proběhnout individuálně, v žádném případě nelze připustit, aby proběhly společně. v lepším případě by měly mít rozhovory svědky. Volíme takové, kteří jsou nezávislí na agresorech a oběť neodmítají. Při rozhovoru s agresorem je vhodné, aby věděl, že o celé situaci víme a že z ní budou vyvozeny důsledky. Pokud by jednání vykazovalo známky trestného činu, je nezbytné celou situaci řešit s Policií České republiky.

Cílem rozhovorů je především zjistit odpovědi na dané otázky:

- Kdo je obětí šikany, komu je ubližováno?
- Jak dlouho se už takové chování objevuje, kdy k němu došlo poprvé a kdy naposledy?
- Jakým způsobem šikana probíhá, tedy co se dotyčnému děje?

- Kde se toto chování nejčastěji projevuje?

5. Kontaktování rodičů

Škola musí zkontaktovat rodiče agresorů a obětí a podstoupit s nimi individuální rozhovory, ve kterých je bude informovat o vyšetřování a o dalších případných opatřeních. Rodiče agresora je vhodné kontaktovat za účelem seznámení s celou situací a sdělení výchovných či jiných opatření až po skončení vyšetřování.

6. Péče o třídu jako celek

Po ukončeném vyšetřování šikany je zapotřebí obeznámit třídu o jejím výskytu a udělených výchovných opatřeních. Při informování třídy jasně a zřetelně ukazujeme náš negativní postoj k násilnému a hrubému chování. (Prev centrum, Postup při řešení počátečních stadií šikany)

1.5 Školní vzdělávací program „Škola základ života“

Školní vzdělávací program vznikl na základě rámcového vzdělávacího programu a v souladu s pravidly v něm stanovenými. Obsah vzdělávání může být ve ŠVP uspořádán například do předmětů či jiných ucelených částí učiva. ŠVP je vydáván ředitelem školy nebo školským zařízením, je zveřejněn na přístupném místě ve škole nebo školském zařízení a je volně dostupný komukoliv k nahlédnutí. (RVP ZV)

ŠVP související s konkrétním RVP stanoví především:

- konkrétní cíle vzdělávání
- délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání
- podmínky, za jakých budou uchazeči přijímáni, jaký bude průběh studia a zároveň jejich ukončení vzdělávání, včetně stanovených podmínek pro vzdělávání žáků se SVP (speciálními vzdělávacími potřebami)
- označení dokladu o ukončeném vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván
- dále stanoví popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek
- podmínky bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za kterých se vzdělávání na konkrétní škole nebo školském zařízení uskutečňuje (RVP ZV)

Školní vzdělávací program dané školy obsahuje vše potřebné k tomu, aby byl plně funkční. Já jsem se zabývala pouze tématy, která se dotýkají prevence šikany. Cílem bylo najít, v jakých průřezových tématech či jednotlivých oblastech se daná prevence vyskytuje a od jakého ročníku se k ní přistupuje, v jakých předmětech a jakým konkrétním způsobem. *Z důvodu zachování anonymity školy nelze uvést zdroj ŠVP.*

V průřezovém tématu *Osobnostní a sociální výchova* je již od první třídy napříč všemi ročníky zařazena spolupráce v kolektivu, kooperace při jednotlivých aktivitách a správná komunikace mezi žáky. To vše vede k utváření mezilidských vztahů ve třídním kolektivu i mimo něj a rozvíjí dovednosti pro bezproblémovou spolupráci.

Již v prvním ročníku se děti v rámci českého jazyka učí základům komunikace mezi lidmi formou dramatizace pohádek, besed a různých soutěží. o hodiny pracovních činností se učí správné komunikaci v týmu v rámci skupinových her, což přispívá k dobrému klimatu třídy. v dalších ročnících napříč prvním i druhým stupněm je dobrá spolupráce komunikace žáků mezi sebou nedílnou součástí většiny předmětů.

V průřezovém tématu *Výchova demokratického občana* je již od prvního ročníku pěstována spolupráce žáků na vytváření celkového pozitivního klimatu školy. Ve výtvarné výchově v první třídě jde například o výzdobu třídy a školy, která má spojit nejen třídní kolektiv, ale i kolektiv celé školy.

Průřezové téma *Multikulturní výchova* je charakteristické samozřejmě především tím, aby žáci měli co možná největší povědomí o rozmanitosti jednotlivých kultur, jejich tradicích a hodnotách. Na základě těchto znalostí se poté snadněji vžívají do role jejich spolužáků z jiného sociokulturního prostředí.

Jedním z nejdůležitějších cílů je naučit žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, uplatňovat svá práva, ale zároveň umět respektovat, chápat a tolerovat práva druhých, jejich odlišné zájmy a schopnosti. Učí se přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazená jiné. Učí žáky uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a připravenosti nést odpovědnost za své jednání.

Již od prvního ročníku je napříč všemi předměty budován dialog a diskuse ohledně lidské rasy, rasových odlišností a práv občanů. Například v tělesné výchově je dbáno na respektování zvláštností sportovců různých odlišných etnik. Během studia se dbá na posilování vzájemných vztahů mezi jednotlivými národy, například i seznamováním se s mezinárodními autory knih, hledáním vztahů mezi příslušníky různých národů a etnických skupin.

Všechny výše zmíněné oblasti přispívají k dobrému klimatu třídního kolektivu. Žáci jsou již od útlého věku vedeni k rozhovoru, slušné mezilidské komunikaci, k posilování vzájemných vztahů a samozřejmě ke spolupráci. Všechny tyto aspekty by měly napomoci k prevenci sociálně patologických jevů, v našem konkrétním případě v prevenci šikany.

1.6 Šikana

1.6.1 Vymezení pojmu šikana

Říčan (1995, s. 25) uvádí ve své knize, že *šikana* vznikla z francouzského slova *chicane* – to je v překladu *zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů*.

Říčan (1995, s. 26) uvádí definici šikany, se kterou pracují v posledních letech přední britští badatelé: *„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije ho, kope, vyhrožuje mu, zamyká ho v místnosti a podobně. Jako šikanování mohou být označovány také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“*

Kolář (1997, s. 20 – 30) se dívá na šikanu z více stran a uvádí tři praktické pohledy:

1. **Šikanování jako nemocné chování** - Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.
2. **Šikanování jako závislost** – Jedná se o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Jedná se o princip silného a slabého. Silný svůj strach skryje tím, že ho vyvolá v tom

druhém, slabším jedinci, a tím mezi jedinci vzniká silná oboustranná vazba. Při pokročilých stádiích šikanování se „běžné“ hraní a experimentování se strachem zvrtné tedy v závislost mezi agresorem a obětí.

- 3. Šikanování jako porucha vztahů ve skupině** – Šikanování není nikdy pouze záležitostí jednotlivce nebo jen agresora a oběti, ale děje se v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny.

Vágnerová a kolektiv (2009, s. 11) dodává, jak už víme, že definic daného negativního jevu je mnoho. Ve své knize například uvádí jednu základní: *Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou).*

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy udává v rámcovém konceptu Rizikového chování ve školním prostředí v příloze č. 6 Školní šikanování velmi obsáhlou definici: *Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného spolužáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a opakované užití fyzických a psychických útoků jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu.*

Pojem šikana zavedl statečný pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu – v socialistické armádě se existence něčeho takového nesměla přiznat. (Říčan se také šikanování nebo šikan.) (Říčan, 1995, s. 25)

1.6.2 Účastníci šikany

Účastníky šikany jsou zpravidla vždy nejméně agresor a oběť.

Pro agresora je typická touha po dominanci, ovládnutí druhých, manipulaci a bezohledné prosazování. Požitkem radosti jim přináší převážně to, když ubližují druhým. Často je to spojeno i s porušováním jiných pravidel. Dle Říčana (1995, s. 33) se badatelé domnívají, že

se agrese vytváří již v předškolním věku, a dle některých dokonce již v prvních letech života. Nejvíce dítě tzv. poškodí to, když o něj rodiče nejeví dostatečný vřelý zájem, ponižují ho, je pro ně lhostejné až nepřátelské a poté se stává, že dítě pociťuje nedostatek citové vazby, kterou by mu měli rodiče předávat. Nedávný výzkum, který byl prováděn v rodinách agresorů, zjistil, že nejsilnější souvislost je mezi chováním otce k dítěti a účastí na šikaně. Agresori v již zmiňovaném výzkumu byli obou pohlaví a všichni měli nepřátelské otce, kteří jim nedávali lásku ani pochopení.

Dříve se zdálo, že nezáleží na tom, z jaké sociální vrstvy pochází agresor. v posledních letech se ale Velké Británii a USA ukazuje, že na tom z části záleží. Nižší socioekonomický status a šikana jsou spolu do jisté míry spojeny. (Říčan, 1995)

Obětí šikany může být opravdu kdokoliv, může to být chytré dítě, které do třídy nezapadá, či se může jednat o dítě, které přijde do nového kolektivu a děti ho nepřijmou. Může se jednat o žáka, který má dobrý vztah s učiteli, a méně oblíbené dítě to psychicky nezvládne. Občas se jedná o fyzickou slabost a neobratnost. Dítě se nedokáže ubránit při tzv. rvačce, a někdy dokonce neumí ani zvýšit hlas, aby se agresor zalekl a ustoupil. Samozřejmě šikana může postihnout i dítě ze sociálně slabší rodiny, která nemá tolik finančních prostředků pro zakoupení moderní technologie, značkového oblečení a podobně. Důvodů může být opravdu celá řada a někdy se může zdát, že důvod, který udává agresor, nemůže být pravdivý, jelikož je například příliš triviální, ale často tomu opravdu tak je. (Říčan, 1995)

1.6.3 Charakteristické rysy šikany

Poznat rozdíl mezi šikanou a škádlením je mnohdy pro pozorovatele často velký problém. Mnohdy to, co vypadá jako neškodné škádlení, může být ve skutečnosti šikanou. Důležité totiž je, jak takové škádlení vnímá ten, koho se to dotýká. (Vágnerová a kolektiv, 2009)

Šikana nemusí být vždy jen přímé ubližování, ať už fyzické či psychické. Může jít také o její tzv. nepřímou podobu, která se projevuje například přehlížením a ignorováním žáka či více žáků jinou skupinou spolužáků. v této situaci však také není zcela jasné, že se jedná o šikanu, musí se důkladně prozkoumat, zda se nejedná pouze o projev nedostatečně rozvinutého sociálního citění žáků. (MŠMT, 2013)

Dle Magdalény Richterové (2022) se jedná o šikanu především v případě, že je cílem agresora svou oběť ponížit a pokořit. Vědomě zneužívá své moci a nadřazenosti nad někým, o kom ví, že se nedokáže bránit. Uvědomuje si také svou převahu nad obětí a později i jistou touhu ve svém agresivním chování nadále pokračovat. Pro šikanu je charakteristický právě tento popis agresora.

Zvírotsky (2022) říká, že samozřejmě záleží i na pocitech oběti. Při posuzování, zda se jedná o šikanu, či nikoliv, záleží především na tom, co cítí a zamýšlí agresor. O šikaně mluvíme jen v tom případě, když cílem agresora bylo ublížit oběti bez ohledu na to, co ona prožívala.

Bendl (2022) uvádí, že šikanování může být ze strany agresora nepřímé, či dokonce pasivní. Při nepřímém násilí je útok směřován na osobní věci šikanovaného. Pasivní násilí může nastat například, když agresor oběť přehlíží či ji ignoruje.

1.7 Prevence šikany

1.7.1 Pojem prevence

Pod pojmem prevence rozumíme opatření, která mají za cíl zamezit či snížit výskyt a následné šíření rizikového chování a jejich důsledků. Nejvíce a zároveň nejrychleji se vyvíjí prevence návykových látek, která se stala tzv. tvůrcem a hybatelem celého procesu vývoje prevence. (Miovský et al., 2015, s. 18)

Průcha, Walterová a Mareš v knize s názvem Pedagogický slovník definují prevenci takto:

Soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucích jevů, zejm. onemocnění, poškození, sociálněpatologických jevů. Rozlišuje se: 1. primární prevence, zaměřená na celou sledovanou populaci (např. prevence delikvence zaměřená na celou mládež, a to nespécifická – podporující žádoucí formy chování obecně, a specifická – zaměřená proti konkrétnímu riziku), 2. sekundární prevence, zaměřená na rizikového jedince a skupiny (např. prevence delikvence zaměřená na minimalizaci následků nebo pokračování nežádoucích jevů u jedinců, u nichž se již sledovaný nežádoucí jev vyskytl (např. preventivní opatření mající násilnické jednání, užívání návykových látek a vzniku závislostí, prevence nemocí a úrazů a podobně. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 178)

Prevence z hlediska speciální pedagogiky představuje souhrn opatření, jejichž cílem je předcházet vzniku mentálních, fyzických či smyslových poruch (primární prevence) nebo zamezit trvalému funkčnímu omezení nebo postižení (sekundární prevence). (Vysokajová in Slowík, 2016, s. 51)

1.7.2 Primární prevence

Primární prevence má za cíl předcházení vzniku určitého jevu tím, že eliminujeme působení vyvolávajících faktorů. Za praktický příklad je například uváděno předcházení riziku drogové závislosti u dětí, které do této doby nepřišly s drogou do žádného kontaktu. Učinit tak lze například tím, že je informujeme o souvisejících nebezpečích, učíme je drogy odmítat a pomáháme jim vytvářet bezpečný hodnotový systém. Důležitá je také podpora a poskytování dostatku možností pro vhodné využívání volného času. (Slowík, 2016)

Primární prevence je dle Miovského (2015, s. 28) definována jako Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.

V primární prevenci jde o široký soubor opatření zaměřených na podporu zdraví, dodržování zákonných norem a posílení morálních hodnot ve společnosti. Tyto kroky zahrnují identifikaci rizik, porozumění jejich příčinám a použití účinných obranných strategií.

Cílem může být například prevence konkrétních problémů, jako jsou kriminalita, závislosti nebo sexuálně přenosné nemoci. Může se jednat také o obecné zlepšení životního prostředí prostřednictvím osvětových programů - to může zahrnovat podporu zdravého životního stylu, posílení vztahů mezi lidmi a udržitelný přístup k životnímu prostředí, například v rámci programů volnočasové nebo sociální pedagogiky. Takové přístupy mohou sloužit jak primární, tak sekundární prevenci. (Jedlička, 2015)

1.7.3 Specifická primární prevence

Specifická primární prevence se od nescifické odlišuje tím, že se zaměřuje na konkrétní problémy a výzvy. Tyto priority jsou často stanoveny institucemi jako jsou školy, ministerstva, krajské úřady nebo obecní zastupitelstva. Investuje se do komplexních

programů pro mládež zahrnujících besedy, výstavy, distribuci brožur a propagaci pomocí plakátů a tiskovin. Tyto programy mohou obsahovat plošné kampaně zaměřené proti drogové závislosti, šikaně, rasismu, xenofobii, politickému extremismu a dalším tématům. Obsah těchto aktivit je většinou zaměřen na edukaci o rizicích, příčinách a projevech určitých sociálních deviací a závislostí a poskytuje informace o dostupné podpoře a pomoci. (Jedlička, 2015)

Do specifické prevence rizikového chování lze také zahrnout například aktivity a programy, které se specificky zaměřují na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování zpravidla u žáků. (MŠMT, 2019)

V České republice se specifická primární prevence realizuje na třech úrovních. Jednotlivé úrovně jsou definovány cílovou skupinou konkrétního programu a mírou jejího ohrožení rizikovým chováním. Jedná se o primární prevenci všeobecnou, selektivní a indikovanou. Jejich rozdělení závisí na hloubce a intenzitě programu – čím větší jsou, tím více se využívají různé pedagogické, psychologické a psychoterapeutické techniky a postupy.

- a) **Všeobecná primární prevence** cílí na běžnou populaci dětí a mládeže. Zohledňováno je pouze věkové složení a případné specifické faktory jako například faktory sociální. Programy jsou zpravidla pořádány pro větší počet osob.
- b) **Selektivní primární prevence** se zaměřuje na rizikovější skupiny osob, u kterých je předpoklad výskytu zvýšené míry rizikového faktoru pro vznik a vývoj rizikového chování. Pracuje se zde spíše s malými skupinami, či dokonce jednotlivci. Spadají sem například některé modely vrstevnických programů. Zde je kladem větší důraz na odpovídající vzdělání preventisty.
- c) **Indikovaná primární prevence** cílí na jedince, kteří jsou vystaveni výrazným rizikovým faktorům, či se u nich rizikové chování již projevilo. Problém je zde důležité podchytit včas a neprodleně zahájit intervenci. Zde je nutná pomoc preventisty či poradenského pracovníka, aby posoudil individuální specifika konkrétního příkladu a vznesl návrh konkrétního postupu řešení. (Miovský et al., 2015, s. 61)

V doporučení MŠMT je dále specifická primární prevence dělena z hlediska formy její efektivity na efektivní primární prevenci a neefektivní primární prevenci.

Efektivní primární prevence

Do efektivní prevence se řadí kontinuální a komplexní programy, poté interaktivní programy, které se odehrávají v menších skupinkách. Efektivní primární prevence cílí na zlepšení komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností, vytváření dobrého klimatu ve třídě a ve skupině, zlepšení komunikace, zvládnání zátěžových situací a případných konfliktů, pomáhání žákům zvládat sociální tlak, odmítání návykových látek a v neposlední řadě cílí na zlepšování sebevědomí. Efektivní primární prevence je založena na principech soustavnosti a dlouhodobosti, aktivity, přiměřenosti, názornosti a uvědomělosti. (MŠMT, 2010)

Neúčinná primární prevence

Neúčinná prevence se vyznačuje například zastrašováním a triviálním přístupem typu: „prostě řekni ne“ či citové apely. Není zcela vhodné ani potlačování diskuse, zlehčování či znevažování osobních postojů žáka. Za neefektivní činnosti jsou považovány například aktivity, jako je pouhé sledování filmů či pořádání besed s bývalými studenty školy. Sportovní aktivity, hromadné akce či návštěvy kulturních a historických památek by měly sloužit pouze jako doplněk k primární prevenci, nikoliv jako její jádro. (MŠMT, 2010)

1.7.4 Nespecifická primární prevence

Nespecifická prevence necílí přímo na rizikové chování, ale zaměřuje se na podporu zdravého životního stylu a pozitivní ovlivňování volného času, do kterého spadají například zájmové, sportovní či volnočasové aktivity. Tento typ prevence slouží především k podpoře zdravého rozvoje osobnosti. Tyto preventivní aktivity by měly být dostupné pro kohokoliv, především pro děti a mladistvé. (MŠMT, 2010)

Součástí nespecifické primární prevence je také vytváření bezpečného prostředí. Tím je myšleno takové prostředí, které změňuje riziko výskytu nebezpečných, rizikových jevů. Nejpřirozenější prevence probíhá především v rodině a ve školním prostředí. Ve školském zařízení by se měla postupně prevence nespecifická přetvářet na prevenci specifickou. (Mioviský, 2015)

Primární nespecifická prevence se především orientuje na podporu sociálních dovedností, posílení odolnosti mládeže vůči stresu a smysluplné využití volného času. Tento přístup cílí

na běžnou populaci dětí a mládeže bez zjevných výchovných problémů či psychických poruch. K dosažení účinných psychohygienických opatření je důležité, aby byla práce systematická, soustavná a záměrná, nejen omezená na jednorázové izolované akce. (Jedlička, 2015)

1.7.5 Sekundární prevence

Sekundární prevence se uplatňuje tehdy, když se předchází vzniku a závislosti u osob, které již mají s návykovou látkou zkušenost. Hlavním cílem je rozpoznat a zmapovat problém, na základě kterého jim bude poskytnuta pomoc například ve formě pedagogicko-psychologického zásahu, psychologické pomoci či odvykacích pobytů. Dalším důležitým cílem této prevence je, aby se člověk nedostal do stavu závislosti. Patří sem včasná diagnostika, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření, do kterých řadíme například ochranu obětí před dalším násilím, rozhovor se zákonnými zástupci dítěte, jednání s rodiči agresorů, komunikace s ostatními rodiči či kolektivem třídy. (Bendl, 2003)

Do opatření sekundární prevence řadíme také screeningová vyšetření plodu v prenatálním období u matek, které jsou zařazeny do rizikové skupiny. Ať už kvůli věku, zvýšenému riziku genetických vad či předchozím komplikacím v předchozím těhotenství. Cílem sekundární prevence je tak chránit ty, kteří jsou reálně v ohrožení, před negativními vlivy, které se v jejich životě objevily. (Slowík, 2016)

1.7.6 Terciální prevence

Terciální prevence v oblasti šikanování v současnosti takřka neexistuje. Zároveň je nutné, aby se o ní začalo do budoucna uvažovat a pracovat s ní více. (Bendl, 2003)

Terciální prevence má za cíl zaměřovat se primárně na jedince, u kterých se rizikové chování již projevuje. Snaží se zabránit zhoršení stavu u jedinců, kteří již trpí patologickým jevem. Jejím cílem je například předejít vážnému nebo trvalému zdravotnímu či sociálnímu poškození, které může nastat například u uživatelů drog. v případě osob se zdravotním postižením je terciální prevence zaměřena na snižování rizika jejich sociálního vyloučení a zabránění prohlubování jejich handicapu. Jedná se ale také o jedince, kteří mají nižší sebevědomí či menší úctu k sobě samému. Klíčovým úkolem je reedukace, socioterapie a psychoterapie. Tím se ale nezabývají školská zařízení, ale spíše odborná péče, jako

například střediska výchovné péče či zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. (Slowík, 2016)

1.7.7 Historie prevence

Zmapování historického hlediska primární prevence není vůbec jednoduché. Před rokem 1989 neexistoval žádný jednotný přístup k primární prevenci. Tato oblast byla převážně považována za součást Ministerstva zdravotnictví a jeho Ústavu zdravotnické výchovy. Nicméně neexistoval žádný oficiální dokument, který by definoval preventivní systém na národní úrovni, ani koncepční, ekonomický nebo technický rámec. v té době se často pořádaly různé kampaně, které obvykle organizovali lékaři a zdravotní sestry. Tyto kampaně se zaměřovaly převážně na prevenci tabáku a alkoholu a zahrnovaly distribuci letáků. Preventivní úsilí se především soustředilo na tyto dva problémy a nevěnovalo se mnoha dalším oblastem rizikového chování, kterým by bylo vhodné předcházet. (Mioviský et al, 2010)

V roce 1993 byla vydána Strategie protidrogové politiky Ministerstvem vnitra, která poprvé zahrnovala primární prevenci. Cílem tohoto dokumentu bylo spustit v České republice primární prevenci prostřednictvím preventivních a léčebných programů. Strategie se pokusila definovat, jaké systémové změny jsou potřebné k efektivnímu rozvoji preventivních a léčebných programů. Národní centrum podpory zdraví sehrálo významnou roli v oblasti vzdělávání, nabízející kratší semináře pro pedagogy základních škol. Od roku 1993 do roku 1995 začaly být angažovány i vysoké školy, jako je Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

Ve druhé polovině devadesátých let začala v odborných kruzích vznikat představa o ideálním charakteru primární prevence. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) hrálo v té době klíčovou roli v podněcování nových směrů, které posléze našly své místo. Toto období bylo poznamenáno vydáním mnoha významných publikací, mezi něž patří například "Pedagogové proti drogám".

V roce 2007 se začala prosazovat nespécifická prevence před specifickou. Tento přístup není téměř nikde v EU běžně uznáván. Dnes stále pocítujeme důsledky neúspěšných kroků, které byly v té době provedeny. Hlavním problémem je nedostatek odborníků a nedostatečná

informovanost úředníků i veřejnosti. Dokonce ani nová koncepce MŠMT z roku 2000 nepřinesla žádný zásadní pokrok, spíše jen upevnila existující stav.

Teprve v roce 2005 MŠMT zveřejnilo první schválenou verzi standardů, která stanovila základní požadavky pro implementaci preventivních programů zaměřených na užívání návykových látek. Důležitý okamžik nastal, když v tom samém roce Institut pedagogicko-psychologického poradenství začal pracovat na nové verzi standardů, která zahrnovala i další formy rizikového chování.

Primární prevence postupuje stále vpřed a stává se stále více profesionální. Očekává se od ní vynikající úroveň plnění své role. Opírá se o výsledky vědeckých studií a stává se významným tématem nejen pro stát, ale také pro školy a odbornou veřejnost. (Miovský et al, 2010)

1.7.8 Správná prevence šikany

Pokud má být ve škole správně vykonávána prevence šikany, je zapotřebí, aby školní preventivní program proti šikanování dobře fungoval. Všichni pracovníci daného zařízení by ho měli akceptovat, tím se zaručí jednotný postup učitelů a dalších pedagogických pracovníků při výskytu šikanování. Preventivní aktivity by neměly mít jen nárazovou podobu projektu, ale také by měly být průběžně a přirozeně zařazovány do výuky, ideálně do více předmětů. Někdy se akce konají spíše jen z nutnosti, aby bylo co vykázat, a poté se dlouho nic neděje, což je velmi špatné. Správná prevence šikany by také měla fungovat díky školskému poradenskému pracovišti, spoluprací školy s rodiči a s různými organizacemi mimo školu. Účinná prevence šikany není jednorázovým či izolovaným opatřením, ale vyžaduje komplexnější přístup. (Richterová, Zvírotsky, Bendl, 2022)

Vzájemná solidarita mezi pedagogy je klíčovým prvkem pro vytvoření prostředí kvalitní školy, zejména pokud jde o řešení šikany. Když se šikana objeví, je nezbytné, aby pedagogové mohli spolupracovat s ostatními kolegy a vedením školy. Jednoduchým, avšak efektivním preventivním opatřením proti šikaně je zlepšení organizace dozoru a jeho intenzity. Čím více dospělých je aktivních na chodbách během přestávek, tím menší prostor mají potenciální agresori. Důležitá je i kvalitní strategie dozoru. Pokud pedagog zaujme strategické místo na chodbě, měl by se aktivně zajímat o dění ve všech třídách, aby se

zajistila bezpečnost všech žáků. Pravidelné kontroly by měly zahrnovat i méně viditelná místa, jako jsou šatny či toalety.

Abychom účinně předešli šikaně, je klíčová otevřená komunikace mezi vedením školy, pedagogy, studenty a rodiči. Důležité je, aby všichni dokázali komunikovat i o obtížných tématech. Pokud se objeví riziko šikany, je nezbytné, aby byli rodiče mezi prvními informovanými. Tento krok slouží jako výstražný signál pro rodiče potenciálních agresorů. Nicméně ještě důležitější je tato informace pro rodiče dětí, které jsou vystaveny riziku šikany. Rodiče s informací o této skutečnosti, která se, jak všichni doufají, nenaplní, musejí počítat. (Říčan, Janošová, 2010)

1.8 Oblasti rizikového chování

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) vydalo metodické doporučení zaměřené na prevenci rizikového chování u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních. Doporučení je v souladu se strategiemi prevence rizikového chování, které spadají do působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy, jako je Národní strategie protidrogové politiky nebo Strategie prevence kriminality. Tyto strategie jsou pravidelně aktualizovány pro příslušná období.

Doporučení MŠMT také zdůrazňuje dodržování příslušných zákonů, jako je školský zákon (č. 561/2004 Sb.), který upravuje různé úrovně vzdělávání, včetně předškolního, základního a středního vzdělávání. Dále se odkazuje na zákon o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, který může mít dopad na prevenci rizikového chování u dětí a mládeže.

Toto doporučení je v souladu s Koncepcí státní politiky pro oblast dětí a mládeže a má za cíl poskytnout školám a školským zařízením směrnice a podporu při implementaci efektivních opatření primární prevence rizikového chování.

Primární prevence rizikového chování u žáků v působnosti MŠMT se zaměřuje prioritně na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v chování žáků:

- a) *agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedii, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie;*
- b) *záškoláctví;*
- c) *závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling*
- d) *rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů;*
- e) *spektrum poruch příjmu potravy;*
- f) *negativní působení sekt;*
- g) *sexuální rizikové chování. (MŠMT, 2010, s.1)*

Školy zaměřují své aktivity na účinnou prevenci a eliminaci neefektivních přístupů. Snaží se rozpoznat a poskytnout pomoc včas lidem, kteří prožívají traumatické události, jako je domácí násilí, šikana nebo zneužívání dětí. Tato pomoc zahrnuje i situace, kdy jsou děti v ohrožení kvůli experimentování s drogami nebo rizikovými stravovacími návyky, které mohou vést k poruchám příjmu potravy.

Toto doporučení je pro všechny školy, které jsou pod *Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)*, ale může být užitečné i pro ostatní školy a poskytovatele vzdělávacích služeb. Obsahuje praktický průvodce nazvaný "Co dělat když", který poskytuje detailní rady pro ředitele škol a metodiky prevence, jak reagovat na rizikové situace ve školách. (MŠMT, 2010)

2 Praktická část

2.1 Školní vzdělávací plán konkrétní školy

Ve školním vzdělávací plánu (dále jen ŠVP) konkrétní školy byly vyhledávány informace spojené s prevencí šikany. Zajímalo nás, do jaké míry škola s tímto problémem pracuje napříč celým základním vzděláváním. Práce se specializuje na druhý stupeň základní školy, ale i přesto je velice důležité znát návaznost z dřívějších ročníků, nejlépe již od mateřské školy.

V charakteristice ŠVP je psáno, že škola spolupracuje s dopravním hřištěm Rakovník, Policií České republiky a také spolupracuje s Gymnáziem Zikmunda Wintera Rakovník při realizaci peer programů.

V základních pravidlech školy je mimo jiné zmíněno: „*Nikoho nebij, nejsi slaboch, který si musí dokazovat svou sílu.*“, „*Netrap se. Zaklepej a vstup. Poděl se o všechny radosti i starosti.*“, „*Važ si sám sebe, každý má svou cenu.*“, „*Veškerá rozhodnutí týkající se tebe musí plně brát v úvahu tvůj nejlepší zájem.*“ Zde je patrná snaha o vedení žáků k tomu, aby se ve škole cítili dobře nejen oni, ale i jejich spolužáci.

Cíle a formy vzdělávání jsou zaměřeny mimo jiné i na budování pozitivních interpersonálních vztahů nejen mezi žáky, ale i mezi žáky a pedagogickými pracovníky. „*Chceme vést žáky k týmové práci, vzájemné pomoci, sounáležitosti a vzájemnému respektu.*“

Zaměstnanci školy vedou žáky v rámci výchovných a vzdělávacích strategií například k toleranci, ohleduplnosti a ke společnému soužití s jinými lidmi. Žáci jsou také vedeni ke spolupráci při výuce a k odpovědnosti za výsledky jejich společné práce. v neposlední řadě jsou vedeni k rozvoji a ochraně svého fyzického a duševního zdraví, čímž se snaží vytvářet vhodné a bezpečné prostředí, kde se dbá na důslednou a účinnou prevenci šikany a násilí.

Průřezové téma *Osobnostní a sociální výchova* se zabývá především individuálními potřebami žáka a jeho zvláštnostmi. Jedna z oblastí Člověk a jeho svět přispívá k udržení psychického zdraví – psychohygieně, komunikace a mezilidským vztahům. Úzce je spojena

se vzdělávací oblastí Člověk a společnost, konkrétně se zabývá vztahy mezi lidmi a zásadami lidského soužití.

K prevenci nevhodného chování žáků přispívá průřezové téma k rozvoji osobnosti žáka například v tom, že se snaží o utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni. Rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a k tomu příslušné vědomosti, utváří základní dovednosti pro spolupráci, pomáhá utvářet pozitivní postoje k sobě samému a k druhým a mnohé další. Vedení žáků ke spolupráci, k dobré komunikaci s ostatními a k utváření pozitivních postojů k sobě samému, ale i k druhým může pomoci tomu, že se v daném kolektivu problém šikany nevyskytne, nebo jen v přiměřené podobě. Pokud jsou děti již od první třídy vedeny k těmto zásadám chování a jsou podporovány v dobré mezilidské komunikaci, může to být základ úspěchu.

Jedna ze tří částí, Sociální rozvoj, se primárně zaměřuje na kooperaci a kompetici, komunikaci a mezilidské vztahy. Podporuje chování, které přispívá k dobrým mezilidským vztahům, k empatii, respektu, podpoře a pomoci druhým lidem. Nedílnou součástí je také Morální rozvoj, ve kterém jde primárně o řešení problémů v mezilidských vztazích a o analýzu vlastních i cizích postojů a hodnot a jejich projevů v chování lidí.

2.2 Analýza preventivního programu vybrané konkrétní školy

Minimální preventivní program (dále jen MPP) je zpracován s ohledem na podmínky školy. Oficiální dokument by se měl nyní nazývat pouze Preventivní program školy, nikoliv Minimální preventivní program, jelikož se jedná o neaktuální označení. Popisuje charakteristiku konkrétního školního prostředí, hlavní cílové skupiny, obsah a oblasti prevence jednotlivých nežádoucích jevů a cíle samotného MPP. Dále udává informaci, že plnění programu je průběžně vyhodnocováno na pedagogických radách, pracovních poradách a na třídních schůzkách nebo prostřednictvím různých anket či dotazníků, které školní metodik prevence ve spolupráci se svými kolegy zadává žákům.

V MPP nejsou uvedeny konkrétní příklady častých patologických jevů ani jejich sankce. Pouze v bodě, který se týká řešení přestupků, je psáno, že přestupky budou řešeny v souladu s platnými předpisy a řádem školy. v rámci jejich řešení je důležité důsledně kontrolovat dodržování zákona č. 37/1989 Sb. a průběžně ho s nimi seznamovat, vytvářet opatření proti

alkoholismu, kuřáctví a dalším návykovým látkám a v neposlední řadě spolupracovat s rodiči a zákonnými zástupci žáků.

V preventivním programu školy jsou zmiňovány různé preventivní aktivity. z rozhovorů s participanty ale vyplývá, že většina těchto aktivit realizována není. Jedná se především o specifickou prevenci, která se na škole nevyskytuje v žádné míře.

Z důvodu zachování anonymity školy nelze uvést zdroj MPP.

2.3 Hlavní zásady správného postupu při řešení šikany

Dle Říčana (1995, s. 51), který ve své knize *Asertivita a šikana mezi dětmi* se zmiňuje o těchto hlavních zásadách:

1. *Chránit zdroj informací, neprozradit ho.*
2. *Prozradit co nejméně o tom, co nám už je, a zejména co nám dosud není známo, nebo to nemůžeme odkázat.*
3. *Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat.*
4. *Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.*

Říčan (1995) ve své knize uvádí, že vyšetřování šikany, které bude provádět pravděpodobně třídní učitel, bude vypadat následovně: Učitel si nejprve promluví s tím, kdo ho o šikaně informoval – nejprve ho nechá situaci říci vlastními slovy a poté se ho vyptává na různé okolnosti a jisté podrobnosti.

Nejdůležitější je, aby oběť přesně popsala to, co se stalo, kde se to stalo, kdo co dělal a říkal, kdo u toho byl, co ho k tomu vedlo, co dané situaci předcházelo a proč se přítomní zachovali tak, jak se zachovali. Při rozhovoru je důležité zjistit také vztah mezi informátorem a obětí a také mezi informátorem a agresorem. Na základě daného vztahu je třeba promyslet, zda je jeho odpověď věrohodná.

Pokud je informátorem sama oběť, ujistíme ji, že má u nás plnou podporu a důvěru a zeptáme se jí, jak si představuje naši pomoc. Pro oběť je velmi důležité povzbuzování a dodání pocitu naděje. v případě, že informátorem není oběť, rozhovor s ní je vykonán v co

nejbližší době. Jestliže má oběť na těle viditelná poranění, je třeba jej vyfotografovat a v případě potřeby zavolat Policii ČR a Zdravotnickou záchrannou službu.

Pokud dokážeme oběti zajistit ochranu před dalším šikanováním, přemluvíme ji, aby souhlasila se zveřejněním svého udání. i v případě, že se nepodaří agresory označit vinnými, je velká pravděpodobnost, že nabydou vědomí, že jejich rizikové chování je řešeno a přestanou s ním.

Dalším krokem jsou rozhovory s možnými agresory, případnými podezřelými. Učitel nechá každého jednotlivě vyprávět přesně to, co se stalo, a poté mu pokládá otázky, které jsou pro danou situaci důležité. Bylo by zapotřebí, aby byla jejich odpověď písemně zaznamenána. Pokud jsou vyslechnuti všichni podezřelí, následují rozhovory s přihlížejícím. Je velmi důležité vyslechnout především osoby, které jsou bezproblémové a důvěryhodné. Při rozhovoru neprozrazujeme žádné konkrétní informace. Rovněž nepokládáme žádné návodné otázky.

Při rozhovorech se učitelé musí připravit na možný výskyt různých výmluv, například že šlo jen o nehodu či pouhou legraci. Na podezřelého může být vyvíjen nátlak, což je ale z pedagogického hlediska velmi ošemetné a problematické. Předtím, než přistoupíme ke zmiňovanému vyšetřování, musíme se zamyslet nad tím, jaká je pravděpodobnost pro usvědčení agresorů. Při vyšetřování musíme být objektivní. (Říčan, 1995)

Kolář (2001) ve své publikaci zmiňuje dva typy strategií vyšetřování šikany. **První typ** se nazývá „strategie první pomoci“, jedná se o méně časově náročný typ a používá se například v rámci tradiční pedagogické odbornosti. **Druhý typ** se používá pro vyšetřování pokročilejší šikany a vyžaduje odborné a psychologicky tvrdší postupy. Při tomto typu vyšetřování je dle Koláře žádoucí používat metody kriminalistického výslechu a speciální diagnostické metody, které se zaměřují na vztah a postoj žáků a na ověřování pravdivých výpovědí (Kolář, 2001, s. 116)

Při prvním typu strategie vyšetřování, tj. strategie první pomoci, zahrnuje (Kolář, 2001, s. 113) pět kroků vyšetřování:

1. Rozhovor s informátory a oběťmi

Rozhovor slouží především k získání podrobných informací o celé situaci. Rozhovory probíhají individuálně, bez přítomnosti dalších osob.

2. Nalezení vhodných svědků

Nalezení vhodných svědků je velmi klíčovým bodem v řešení šikany. Zde je cílem najít a vytipovat takové svědky, kteří budou ochotni spolupracovat po celou dobu vyšetřování.

3. Individuální, popřípadě konfrontační rozhovory se svědky

Ve většině případů stačí individuální rozhovory se žáky. Může se stát, že odpovědi nebudou totožné, ale že si žáci budou například některé informace vymýšlet. v tu chvíli je možné svědky v určité míře konfrontovat. Musíme být obezřetní v konfrontaci oběti a agresora, jelikož by mohla oběť dostat strach z chování agresora a začít záměrně lhát či popírat svá tvrzení.

4. Zajištění ochrany obětí

Zajištění ochrany oběti je velmi důležité, měla by jim být poskytnuta po celou dobu vyšetřování. To se odvíjí také od toho, v jakem stadiu šikany se dítě nachází. Pokud se jedná spíše o počáteční fáze, není většinou potřeba podnikat žádná mimořádná bezpečnostní opatření.

5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Tento poslední krok je velmi citlivý. Je velmi důležité vytrvat a být na něj opravdu dobře připraveni. Je nezbytné mít u sebe všechny důkazy či výpovědi svědků, které nasvědčují a napomáhají k usvědčení agresorů. Pokud by se tento krok urychlil a došlo by ke konfrontaci agresorů příliš brzy, hrozilo by, že všechna svá tvrzení popřou nebo vyvrátí. Zároveň by se již dozvěděli o tom, že o jejich rizikovém chování víme, a můžou se snažit zahltit všechny důkazy například i tím, že se budou chtít pomstít údajným udavačům. (Kolář, 2001)

Pokud nebyli do této doby informováni rodiče, nyní je ten správný čas. Zároveň je nezbytnou součástí práce s celou třídou, kde poukážeme na rizikové chování a zároveň ukážeme, jak se v těchto situacích zachovat.

V reálné praxi to znamená, že hledáme odpovědi na tyto otázky:

- Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?
- Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů?
- Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětím?
- K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
- Jak dlouho šikanování trvá?

Při podezření na šikanu je velmi důležitá spolupráce vedení školy, metodika prevence či výchovného poradce, třídního učitele a dále také rodiny oběti či a agresora. Pedagog by se měl vyvarovat častých chyb, které se při řešení šikany vyskytují. Pedagog by neměl situaci zlehčovat, problém bagatelizovat, řešit situaci před třídou či prozrazovat svědky. v žádném případě by také neměl konfrontovat oběť s agresorem a s obětí by měl jednat velmi citlivě, tak aby se cítila v bezpečí. Celou situaci by nikdy neměl řešit sám a vždy by měl informovat rodiče agresora a oběti.

2.4 Znaký a projevy šikany

Šikana je forma zneužití síly nebo určitých osobních vlastností, často fyzických. Vychází z nerovnováhy mezi účastníky, kde agresor převažuje nad obětí - asymetrická agrese. Cílem šikany je poškození druhé osoby, přičemž agresor nejedná kvůli získání věcí nebo pomstě, ale pro uspokojení své touhy ponižovat lidskou důstojnost. Šikana může mít formu verbálních útoků, fyzického násilí nebo jeho hrozeb a může být projevována jak fyzickými, tak psychickými způsoby. Je důležité si uvědomit, že šikana se děje záměrně, s úmyslem ublížit druhé osobě. (Bendl, 2003)

K podstatným znakům šikany bývají řazeny:

- Nepoměr sil mezi agresorem a obětí
- Skutečnost, že agrese je cílem jednání
- Opakování agrese

V *Metodickém pokynu ministra školství mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* jsou projevy šikanování rozděleny na tři skupiny:

- Verbální přímé a nepřímé
- Fyzické přímé a nepřímé
- Aktivní a pasivní (MŠMT, 2009)

Tyto tři skupiny jsou rozděleny podle různých hledisek. Šikanování má mnohdy odlišnou podobu, ale následky se projevují především na psychickém zdraví.

Jelikož se následky projevují především na psychickém zdraví, měl by mít poradenský psycholog schopnost diagnostikovat šikanu a identifikovat další problémy a napětí ve třídě, pokud je o to požádán. Avšak použité metody jsou náročné a nemohou být příliš často opakovány. Navíc, i když je třída v současné době „zdravá“, může se situace za měsíc změnit. Proto je důležité, aby učitel byl pozorný a sledoval jakékoliv projevy šikany. v oblasti šikany, stejně jako v jiných záležitostech, psycholog nebo jiný expert může poskytnout konzultace, ale zodpovědnost za řešení by měla zůstat u učitele.

Přímé i nepřímé projevy šikany mohou být různě závažné, jak samy o sobě, tak i v závislosti na jejich četnosti. i když některé projevy mohou na první pohled vypadat nevinně a být běžnou součástí interakcí ve třídě, na chodbě nebo na hřišti, pokud se vyskytují častěji, mohou naznačovat, že dítě může být obětí šikany. Klíčovým faktorem je současný výskyt více takovýchto projevů a jejich kumulace.

Mezi přímé projevy šikany podle Říčana (1995) patří například:

- Posměch: posměšné poznámky, nevhodné přezdívky, nadávky, ponižování, zlé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je dané dítě schopno akceptovat konkrétní přezdívku. Také to záleží na tom, zda to ono samo bere jako legraci či nikoliv.
- Kritika dítěte, výtky či nadávky na jeho adresu, které jsou zejména řečené nepřátelským až nenávistným, případně pohrdavým tónem.
- Příkazy, které dítě dostává od jiných dětí. Tyto příkazy jsou zejména pronášené panovačným tónem a dítě má pocit, že se jim musí podřídít.

- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí. Oběť se často ani nebrání.
- Rvačky, ve kterých jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout či bránit.

Mezi nepřímé projevy šikany řadí Říčan (1995, s. 49) například:

- Dítě je o přestávkách často samo, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá dítě voleno do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li dítě promluvit před třídou, je nejisté, ustrašené.
- Působí smutně až depresivně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle.
- Jeho věci jsou poškozené nebo zničené, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které dítě nedovede uspokojivě vysvětlit.

2.5 Předmět a cíl výzkumu

Praktická část diplomové práce se zaměřuje cíleně na prevenci interpersonálních vztahů, konkrétně šikany, na konkrétní základní škole. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem a v jakém rozsahu je vykonávána prevence rizikového chování, konkrétně šikanování, již od prvního ročníku základní školy, zda je vykonávána zároveň i ve školní družině a zda je prevence cílena nejen na žáky, ale i na učitele a rodiče.

Výzkumná část se také zaměřuje na práci s rizikovými prostory školy, které by mohly být místem výskytu šikanování. Zároveň zkoumá práci metodika prevence a jeho úlohu na konkrétní škole.

Předmětem daného zkoumání jsou reálné zkušenosti pedagogických pracovníků s prevencí šikanování na konkrétní základní škole.

Na základě stanovených cílů byly zformulovány tyto výzkumné otázky:

1. **V jaké časové dotaci se žák setká ve školním prostředí se specifickými i nespecifickými aktivitami, které podporují zdravé klima třídy a slouží ke snížení či absenci výskytu šikany? a které jsou preferovány metodikem prevence?**

2. Jsou nabízeny/ organizovány preventivní aktivity, které cílí na prevenci šikanování i mimo výuku, například ve školní družině?
3. Jaká je návaznost a kontinuita prevence šikany již od prvního do devátého ročníku. Jedná se o aktivity specifické či nesespecifické?
4. Cílí daná škola v primární prevenci šikanování i na rodinu a rodiče? a cílí i na učitele? a jakým způsobem?

2.6 Výzkumná metoda

Pro dosažení stanovených cílů této práce byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum spočívá v hlubším porozumění a analýze daného jevu. Ve standardním případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku téma a poté určí základní výzkumné otázky. (Hendl, 2005) *Používání kvalitativní metodologie vyžaduje výbornou orientaci v konkrétní zkoumané oblasti a větší množství času pro sběr dat a jejich následné vyhodnocení.* (Žumárová in Skutil, 2011, s. 69)

Definice kvalitativní metody se dle Švaříčka a jeho kolegů u mnoha autorů velmi liší v závislosti na tom, zda vymezují kvalitativní výzkum na základě použitých metod sběru dat, metody usuzování, typů dat či způsobu analýzy dat.

Jako závěrečnou definici, která shrnuje a zohledňuje všechny již zmíněné rysy, uvádí:

Kvalitativní výzkum je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 17)

Kvalitativní výzkum lze vykonávat několika možnými metodami. Patří mezi ně například pozorování, rozbor textů a dokumentů, audio či videozáznamy, popřípadě rozhovory. Pro danou diplomovou práci byl zvolen kvalitativní přístup, a to konkrétně metoda rozhovoru. Jedná se o hloubkový, polostrukturovaný rozhovor, který má za cíl získat detailní

a komplexní informace o studovaném jevu. (Švaříček, Šed'ová, 2007). o rozhovoru hovoříme tehdy, když se jedná o dotazování jednoho participanta výzkumu prostřednictvím otázek. Otázky mohou být v průběhu výzkumu doplňovány nebo upravovány a nemusejí být totožné a pokládány ve stejném pořadí. Dle Švaříčka (2007) je rozhovor nejčastěji volenou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu.

Tato metoda byla také zvolena vzhledem k charakteristice vybraných metod. Oproti tomu v kvantitativním výzkumu jsou rozhovory strukturované a standardizované a participantům se pokládají naprosto identické otázky ve stejném pořadí, což pro tento výzkum nebylo vhodné. (Švaříček, Šed'ová, 2007) Při kvantitativní metodě bychom nemohli předpokládat obsáhlé a podrobné informace, které jsou pro práci klíčové. Hlubkový rozhovor umožňuje doplnění či upřesnění formulovaných otázek. Cílem je získat bezprostřední, osobní či důvěrné informace, což bylo také jedním z důvodů upřednostnění této metody například před dotazníkem. (Gavora, 2000) Polostrukturovaný rozhovor, který byl zvolen, vychází z připravených témat a otázek. Pomocí otevřených otázek může participant vyjádřit svůj názor a své myšlenky. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

2.7 Správné vedení rozhovoru

Před započítím rozhovoru byl všem participantům vysvětlen jeho záměr a odstraněné obavy z odpovědí. Dle doporučení bylo věnováno několik málo minut všeobecným záležitostem. Rozhovor byl plynulý a probíhal v přátelské, ale zároveň profesionální atmosféře. Nejprve se začínalo obecnějšími otázkami a poté se postupovalo k více konkrétním. (Gavora, 2000) Rozhovory probíhaly v kabinetech kolegů či ředitelně školy. Vždy záleželo na participantovi, jaké prostředí si zvolí.

2.8 Výběr výzkumného vzorku

Účastníci výzkumu byli vybráni na základě předem daných kritérií. Kritériem pro výběr vhodných participantů byla samozřejmě práce v dané základní škole. Aby byla výzkumná část co nejpresnější, musely být obsaženy všechny výzkumné skupiny. Dalším kritériem tedy bylo to, aby se jednalo o pedagogy prvního stupně, pedagogy druhého stupně, vychovatele školní družiny, metodika prevence, výchovného poradce a pana ředitele. Na délce pracovního úvazků nezáleželo.

Jelikož se jedná o malou vesnickou školu, metodik prevence zastává dvě funkce - učitele na prvním stupni a zároveň již zmíněného metodika prevence. Pan ředitel je zároveň výchovným poradcem a učitelem na druhém stupni. Někteří učitelé působí jak na prvním, tak na druhém stupni. Nelze tedy přesně vymezit počet pedagogů pracujících pouze na jednom stupni základní školy.

Vzhledem k časové náročnosti rozhovoru bylo pro výzkum vybráno pouze sedm participantů, pedagogických pracovníků, kteří se výzkumu zúčastnili. Šest pedagogických pracovníků disponuje vysokoškolským titulem Mgr. Sedmý participant má vystudovanou pouze střední pedagogickou školu, obor předškolní a mimoškolní pedagogika, jedná se o vychovatele družiny. Šest dotazovaných byly ženy a jeden, pan ředitel, muž. Věk participantů byl velmi různorodý. Tazatelé byli v rozmezí od 26 let do 58 let, někteří na škole působí teprve pár let a jiní jsou zde téměř celý svůj pracovní život.

Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí. Jak již bylo výše zmíněno, participant si mohli vybrat, zda chtějí vést rozhovor v kabinetě či v ředitelně školy. Každý participant odpovídal samostatně, tak aby nebyl ovlivněn svým kolegou, či na něj nebral při svých odpovědích ohled.

Odpovědi jsem si postupně zapisovala a následně jsem se se všemi domluvila, že mi své odpovědi zašlou také písemně, což mi velmi usnadnilo celé vyhodnocování praktické části. Všechny písemné odpovědi se shodovaly s těmi, co mi participant ústně sdělili během svých rozhovorů.

Tento způsob jsme zvolili společnou domluvou. Někteří participant se obávali, že neporozumí otázce, či si nebudou jisti svou odpovědí. Řada z nich mě tedy požádala, zda bychom mohli rozhovory uskutečnit těmito metodami. Já jsem zpětně velmi ocenila, že jsem s nimi mohla vést jak klasický mluvený rozhovor, tak také to, že mi své odpovědi poté ještě zaslali v písemné podobě. Při konverzaci jsem se mohla více soustředit na to, jak nad danou otázkou přemýšlejí a nemusela jsem být limitována rychlým zápisem odpovědí.

První přímý kontakt s otázkami jsem tedy zvolila mluvenou formou. Participant byli rádi, že se mohli více rozprávět či si otázku nechat upřesnit/ doplnit. Pokud nebyla participantům

nějaká otázka zcela jasná, měli tak možnost se ihned doptat a ujistit, zda odpovídají na správně pochopený dotaz.

Všechny tazatele problematika velmi zaujala a rozhovor na dané téma jsme vedli i po dokončení otázek.

2.9 Charakteristika základní školy

Základní škola, ve které byl výzkum realizován, se nachází v malé obci ve Středočeském kraji.

Jedná se o spádovou školu rodinného typu, kterou navštěvují žáci až z deseti okolních malých obcí. Vyučování probíhá v prvním až devátém ročníku podle vzdělávacího plánu „Škola základ života“, který koresponduje s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání.

V budově školy se také nachází školní družina, která je určena pro děti od první do páté třídy. Se základní školou je také spojena mateřská škola, která disponuje jedním oddělením. Obě školská zařízení spolu kooperují nejen při různých kulturních a společenských aktivitách, ale i v rámci prevence.

Na základní škole pracuje v danou chvíli 12 pedagogických pracovníků, jedná se tedy o opravdu malý a rodinný kolektiv, který se snaží o to, aby se žákům dostávalo nejen kvalitního vzdělávání, ale také aby je devět let strávených v základním vzdělávání provázela spolupráce, loajalita, upřímnost, kamarádský přístup a pocit bezpečného prostředí.

2.10 Výzkumné otázky

1. V jaké časové dotaci se žák setká ve školním prostředí se specifickými i nespecifickými aktivitami, které podporují zdravé klima třídy a slouží ke snížení či absenci výskytu šikany? a které jsou preferovány metodikem prevence?

Daná otázka cílí nejen na pedagogy, ale také na metodika prevence. Cílem je zjistit, zda je žákům nabízen dostatek preventivních aktivit, které slouží ke snížení šikany. Zároveň je podstatné, jaké aktivity více převažují – zda ty specifické či nespecifické. Pokud převažují ty nespecifické, zda jsou pořádány s cílem prevence šikany, či jsou pořádány bezúčelně.

Jaké aktivity preferuje metodik prevence, z jakého důvodu a které on pro školu více doporučuje.

2. Jsou nabízeny/ organizovány preventivní aktivity, které cílí na prevenci šikanování i mimo výuku, například ve školní družině?

Jak je do preventivních aktivit zapojována školní družina? Při preventivních programech se cílí zpravidla na školu a vyučování jako takové, ale jakými aktivitami napomáhá školní družina k prevenci rizikového chování, konkrétně šikanování.

3. Jaká je návaznost a kontinuita prevence šikany již od prvního do devátého ročníku. Jedná se o aktivity specifické či nspecifické?

Zajímalo mě, zda je prevence řešena již od prvního ročníku základní školy a zda pokračuje napříč všemi ročníky až do ročníku devátého. Pokud ano, jakým způsobem je prevence realizována.

4. Zda-li škola v primární prevenci šikanování cílí i na rodinu a rodiče? a zda cílí i na učitele či metodika prevence a jakým způsobem?

Mají nejen rodiče, ale i učitelé, výchovný pedagog a metodik prevence možnost vzdělávání v dané oblasti? Pořádá škola nějaké preventivní aktivity pro rodiče, popřípadě jakého charakteru. Zapojují se pedagogičtí pracovníci do vzdělávání v rámci prevence z vlastní iniciativy a jsou podporováni ze stran vedení školy?

2.11 Průběh a analýza získaných dat

V této kapitole jsou interpretovány výsledky z výzkumného šetření, které proběhlo se sedmi participanty na jedné základní škole ve středočeském kraji. Jelikož se znění otázek z části měnilo v závislosti na pracovní pozici daného pedagoga, jsou vždy nejprve popsány jednotlivé rozhovory. v závěru následuje vyhodnocení všech výzkumných otázek.

Jak již bylo zmíněno výše, rozhovory probíhaly individuálně s každým participantem zvlášť. Jednalo se celkem o sedm tazatelů z řad pedagogů. Pro každého jsem měla připraveno několik otázek, které se od sebe lišily nejen pořadím, ale i v konkrétním dotazu dle funkce pedagogického pracovníka. Jiné otázky byly pokládány panu řediteli, který je zároveň i výchovným poradcem, metodičce prevence, vychovatelce školní družiny a pedagogům

z prvního a druhého stupně. Měla jsem tedy připravené čtyři varianty otázek. Všechny otázky se zabývaly tématem prevence šikanování a směřovaly k výzkumným otázkám. Pokud bylo potřeba, otázku jsem doplnila či upřesnila.

Všechny rozhovory jsou vhodné k porovnání výsledků, žádný z nich nebyl vyhodnocen jako neplatný.

2.11.1 Rozhovor s učiteli prvního a druhého stupně:

1. Jak dlouho působíte jako učitel a jak dlouho konkrétně na této škole?

Otázka byla položena čtyřem pedagogům prvního a druhého stupně. Jejich časové působení je velmi odlišné.

Tabulka č. 1: Jak dlouho působíte jako učitel a jak dlouho konkrétně na této škole?

1. Jak dlouho působíte jako učitel a jak dlouho konkrétně na této škole?		
Označení participanta	Působení jako učitel (roky)	Působení na dané škole (roky)
Participant č. 1	7	7
Participant č. 2	2	2
Participant č. 3	5	5
Participant č. 4	13	10

Zdroj: Vlastní zpracování

Vybráni byli participanté jakožto začínající učitelé, tak i učitelé s dlouholetou praxí. Tři ze čtyř tazatelů na této škole svou pedagogickou praxi dokonce začínali.

2. Jak probíhá specifická a nespecifická prevence šikanování na škole, co pro ni děláte a zda by se pro ni dalo dělat více?

Participant č. 1 uvedl: „Vždy se dá dělat samozřejmě více, jelikož prevence není nikdy dostatek. Obecně bych naši prevenci shrnula do několika bodů:

- Poradenství s kolegy a s vedením nad jednotlivými aktuálními problémy
- Řešení problému ihned v „zárodku“, při sebemenším náznaku

- *Samostudium jednotlivých kolegů v rámci webinářů/ seminářů*
- *Knihy a weby s danou problematikou*
- *Aktivity podporující dobré klima skupiny, třídy, školy (např. patroni prvňáčků, dětský den, Uklid'mě Česko apod.)*
- *Různé komunitní kruhy, slohové hry, mluvní cvičení, dotazník – pro lepší poznání daných jednotlivců ve třídě a jejich vztahů mezi nimi*
- *V neposlední řadě dohledy žáků o přestávky, u šaten, ve školní jídelně apod.*

„Musíme brát v potaz, že jsme malá rodinná škola a máme malý počet žáků ve třídách, jako pedagogové o nich více víme, jsme jim blíže a oni za námi mohou kdykoliv s čímkoliv přijít. Určitě by se dalo dělat více především pro prevenci specifickou. – Společná školení pedagogů, preventivní programy pro děti, lepší komunikace s metodikem prevence, společná školení pedagogů, lepší informovanost učitelského sboru o aktuálních problémech.“

Tento participant oceňuje na škole především aktivity, které se dělají pro žáky napříč ročníky a v rámci jednotlivých předmětů, jako jsou například dotazníky či mluvní cvičení. Zároveň vyjmenovává sebevzdělávání pedagogů pomocí seminářů a informačních zdrojů. Zdůrazňuje, že se jedná o malou školu rodinného typu, kde mají pedagogové přehled o jednotlivých dětech.

Participant č. 3 uvedl:

„K žákům přistupujeme individuálně, dbáme na pozitivní klima třídy a školy. Pořádáme ročně několik akcí napříč ročníky tak, aby se všechny děti vzájemně znaly. Zároveň se snažíme propojovat akce prvňáčků a deváťáků, aby si vytvořili společné pouto, což nám velmi funguje. Ve škole jsme měli schránku důvěry, kam mohli žáci napsat svůj „problém“ či „poznatek“, pokud se nechtěli svěřit přímo učiteli či metodikovi prevence. Schránka důvěry ale nebyla téměř využívána, jelikož žáci jsou vedeni k tomu, aby se nebáli a problémy řešili se svými třídními učiteli či metodikem prevence. Všichni společně podporujeme pozitivní vztahy mezi žáky všech věkových kategorií. Pro prevenci rizikového chování by šlo dělat samozřejmě mnohem více, chybí mi například různé preventivní programy pro žáky.“

Participant ve své odpovědi zmiňuje přímý kontakt s vyučujícími či metodikem prevence. Zároveň propojení vztahů napříč všemi ročníky. Pro prevenci by se dle jejich slov dalo také dělat více.

Tabulka č. 2: Jak probíhá specifická a nespecifická prevence šikanování na škole, co pro ni děláte a zda by se pro ni dalo dělat více.

2. Jak probíhá specifická a nespecifická prevence šikanování na škole, co pro ni děláte a zda by se pro ni dalo dělat více.		
	Specifická prevence	Nespecifická prevence
Participant č. 1	Neprobíhá	Ano, dostatečně
Participant č. 2	Neprobíhá	Ano, ale dalo by se dělat více aktivit
Participant č. 3	Neprobíhá	Ano
Participant č. 4	Neprobíhá	Ano, ale aktivity by se měly více vykonávat v rámci třídy

Zdroj: Vlastní zpracování

Z odpovědí učitelů jednoznačně vyplývá, že specifická prevence ve škole není poskytována. Zároveň je patrné, že si škola zakládá na rodinném typu, který přispívá k individuálnímu a přátelskému přístupu nejen mezi žáky, ale i mezi učiteli a žáky. v hojném množství jsou během roku pořádány různé aktivity pro děti, které slouží ke stmelování kolektivu, budování bezpečného prostředí, učení spolupráce a loajality. Ve škole jsou také čas od času pořádány akce, kterých se mohou zúčastnit i rodiče dětí. Všechny tyto akce se snaží předcházet výskytu rizikového chování. Zároveň je patrné, že by bylo dobré dělat pro prevenci ještě mnohem více.

3. Přemýšlíte nad tím, která místa jsou ve škole riziková pro výskyt šikany? Děláte s těmi prostory školy něco? Upravujete je, řešíte je?

Participant č. 2 uvedl: „*Jak jsem již zmínila, naše škola není velká, ale několik míst zde máme. Nejrizikovější pro vznik šikany jsou toalety, kde se děti mohou o přestávkách*

zdržovat. To řešíme pravidelným dohledem na chodbách, a máme tak přehled, kdo na toalety zašel a jak dlouho se tam zdržuje. Samozřejmě není v našich silách, abychom celou přestávku věnovali pouze dohledu na toaletách. Dalším rizikovým místem vidím šatny, které se na začátku školního roku upravily. Děti se zde často zavíraly a schovávaly, byly proto odstraněny vchodové dveře. Je to tam mnohem více přehlednější.“

Pedagog si uvědomuje, že i přesto, že se jedná o malou rodinnou školu, určité riziko tam přece jen je. Je skvělé vidět, že si to vedení školy uvědomuje a snaží se tomu předcházet, i kdyby jen malými krůčky.

Všechny pedagožky uvedly naprosto totožná místa. Jedná se především o toalety, kde není možná stoprocentní kontrola během dohledů o přestávky. Šatny, ve kterých tráví žáci čas především v ranních hodinách a poté při odchodu a příchodu z obědové pauzy. Šatny byly na škole velice problematické, proto se přistoupilo k radikálnímu řešení, a to odstranění dveří, aby šatny byly průchozí. Žáci mají v šatnách k dispozici uzamykatelné skříňky, tudíž se nemusejí šatny zamykat.

4. Pořádáte preventivní aktivity, které napomáhají k prevenci šikanování? Jsou tyto akce vykonávány napříč všemi ročníky?

Tři ze čtyř participantů disponovali stejnou odpovědí. Dle jejich názoru je ve škole pořádáno mnoho akcí, které se snaží o prevenci rizikového chování a neslouží jen k pobavení. Již zmíněné společné aktivity, jako je například Suit up day, den laskavosti, vánoční koncert, maturita pro prvňáčky, sportovní dny, honba za pokladem apod. slouží k prevenci, jelikož probíhají opět napříč všemi ročníky. Při akci Uklidme Česko jsou například žáci namícháni napříč ročníky, aby se naučili pracovat i s někým jiným, než jsou zvyklí ve své třídě a ve svém kolektivu. Poté byl zmíněn Den dětí, při kterém osmý ročník ve spolupráci s devátým připravují všemožné úkoly pro své mladší spolužáky. Do Dne dětí je také zapojena mateřská škola, pro kterou jsou úkoly též vymyšleny, ale samozřejmě upravovány potřebám věku dítěte. Do většiny akcí se zapojuje i mateřská škola, což je velká výhoda vesnické rodinné školy.

Participant č. 3 uvedl, že neví, jaké akce napomáhají přímo k prevenci šikany. Dle jejich slov slouží všechny společné akce k vytváření pozitivního klimatu školy a vytváření

bezpečného prostředí pro žáky. a většina akcí je zpravidla vykonávána napříč ročníky již od první do deváté třídy.

Participant č. 3 uvedla: „*Nevím, myslím, že ne. Ve škole ale hojně pořádáme školní akce, které podporují spolupráci žáků, podporu kamarádství mezi jednotlivými ročníky, která slouží vytváření bezpečného prostředí ve škole. Cílíme na to, aby se žáci ve škole cítili dobře nejen ve svých třídách, ale na celé škole.*“

5. Víte, na koho se můžete obrátit, když budete řešit například výchovné problémy v kolektivu dětí?

Všichni participanti měli totožné odpovědi. Shodli se, že by se nejprve obrátili na třídního učitele a poté začali problém řešit s panem ředitelem. Bohužel metodik prevence na dané škole v tomto ohledu zcela nefunguje a funguje spíše jen papírově.

Participant č. 4 uvedl: „*Většinu výchovných problémů řešíme přímo s kolegy nebo konkrétně s třídními učiteli, poté vždy s ředitelem školy. Bohužel v tomto případě by měl být aktivní hlavně metodik prevence, což tomu u nás v praxi není. Kolegyně si nyní dodělává adekvátní studium, myslím, že po jeho dokončení bude více proaktivní a iniciativní v tomto ohledu, což se zatím příliš neděje. Hlavní slovo má sám ředitel školy, ke kterému si chodíme i pro radu. Jak již bylo zmíněno, je zároveň i výchovným poradcem a díky svým letitým zkušenostem řešil již řadu problematických jevů a dokáže nám v tomto ohledu dát cennou radu.*“

Participant č. 1 uvedl: „*S problémy ve třídě se vždy obracím na třídního učitele příslušné třídy, kdy společně komunikujeme a řešíme podrobnosti problému. Podle závažnosti problému potom informujeme pana ředitele, který zastává funkci výchovného poradce. Na škole máme i metodika prevence, ale spíše papírově.*“

Z této otázky jednoznačně vyplývá, že na škole metodik prevence ve své funkci zcela nefunguje a neplní ji tak, jak by měl. Učitelé mají pocit, že si to raději vyřeší sami v klidu s třídní paní učitelkou, a jen pokud si nevědí rady, vyhledají výchovného poradce, pana ředitele, který jim s daným problémem vždy rád poradí a pomůže.

6. Jak by se podle Vás dala zlepšit prevence šikanování na této škole?

Participant č. 3 uvedl: „*U nás ve škole bych v první řadě zlepšila komunikaci, ať už mezi metodikem prevence a učiteli, nebo učiteli navzájem. Metodik prevence by měl být více*

aktivní v rámci prevence, řešení problémů, ve svém vlastním vzdělávání či pořádání vzdělávacích preventivních akcí pro kolegy. Tímto způsobem by byli i více informováni o dané problematice i starší kolegové a napomáhalo by to rozšíření pozitivních vztahů. v neposlední řadě by byly vhodné i externí návštěvy fundovaných osob ohledně problematiky šikanování jak pro pedagogy, tak pro žáky v rámci např. různých besed či preventivních akcí.“

Participant č. 4 uvedl: „V rámci naší školy považuji za neúčinnější rozvoj pozitivních vztahů, důvěry, vzájemné komunikace a otevřenosti, pořádání velkého množství školních i mimoškolních akcí. Vzhledem k tomu, že zatím nerealizujeme specifickou prevenci, byla by též potřebná.“

Oba participanté uvádějí příklady zlepšení především v komunikaci a rozvíjení pozitivních vztahů. Zároveň si uvědomují, že ve škole chybí specifická prevence, která by se měla co nejdříve stát součástí školy.

Zbylí participanté měli odpovědi velmi podobné. Každý z nich zmiňoval a kladl důraz především na specifickou prevenci a zlepšení komunikace nejen mezi kolegy, ale i mezi žáky. z odpovědí je patrné, že nedostatek specifické prevence jim činí velké obavy a uvědomují si, že se jedná o velmi důležitou část prevence.

Tabulka č. 3: Jak by se podle Vás dala zlepšit prevence šikanování na této škole?

6. Jak by se podle Vás dala zlepšit prevence šikanování na této škole?				
Participant č. 1	Specifická prevence	Lepší komunikace mezi kolegy	Rozšíření témat v občanské a rodinné výchově	Utuzování kolektivu třídy/ školy
Participant č. 2	Specifická prevence	Lepší komunikace mezi kolegy	Besedy	Utuzování kolektivu třídy/ školy

Participant č. 3	Specifická prevence	Lepší komunikace mezi kolegy a větší zasvěcení starších kolegyně do dané problematiky	Externí návštěvy, besedy	Lepší fungování metodika prevence
Participant č. 4	Specifická prevence	Rozvíjení pozitivních vztahů v rámci komunikace	Podpora důvěry a vzájemné otevřenosti	

Zdroj: Vlastní zpracování

7. Je ve škole prevence vykonávána již od první třídy a také ve školní družině či nikoliv? Pokud ano, jakým způsobem?

Zde se odpovědi lišily v závislosti na tom, na jakém stupni dotazování pracují.

Participant č. 4, který učí primárně na prvním stupni uvedl: „*Nespecifická prevence je vytvářena již od první třídy napříč všemi ročníky. Snažíme se o vzájemnou kooperaci starších žáků s těmi mladšími, tvoříme při akcích heterogenní skupiny a ve velké míře spolupracujeme také s mateřskou školou. Ve školní družině probíhá taktéž prevence nespecifická v rámci společných aktivit, výletů či akcí pro děti a jejich rodiče. Specifická prevence dle mého názoru ve školní družině neprobíhá.*“

Participant č. 1, který učí na druhém stupni, uvedl velmi stručnou a jasnou odpověď.

„*Bohužel nemám o prvním stupni dostatek informací, ale vím, že nespecifická prevence probíhá formou společných akcí s druhým stupněm základní školy. Předpokládám, že se vyskytuje v určité formě i ve školní družině, ale podrobné informace nemám.*“

Zbylé dvě odpovědi byly velmi podobného charakteru. Tato otázka velmi jasně ukázala, že komunikace mezi prvním a druhým stupněm ohledně prevence není příliš dobrá. o školní družině nemá dostatečný přehled ani pedagog prvního, ani druhého stupně. Participant z druhého stupně registrují pouze nespecifickou prevenci, která je vykonávána v souladu s druhým stupněm. Zde je shledán možný problém ve vedení školy, které pravděpodobně nedbá na to, aby byly informace dostatečně předávány všem kolegům.

8. Pořádá škola nějaké preventivní aktivity pro rodiče a nabízí jim různé odkazy či kurzy na podporu prevence šikanování či nikoliv?

Všichni participanti se shodli, že škola nepořádá žádné cílené preventivní aktivity pro rodiče. Dle jejich informací jim nejsou nabízeny ani žádné webináře či odkazy na danou problematiku. v omezené míře se pouze ve škole organizují akce pro rodiče s dětmi, které ale nejsou přímo cíleny na podporu prevence šikanování.

Participant č. 3 uvedl: *„Myslím si, že naše škola takové aktivity nepořádá. Nevím však, zda tomu bylo jinak v minulosti, jelikož na škole působím pouhých pět let. Podporujeme přítomnost rodičů například při vítání prvňáčků, při rozsvícení vánočního stromečku nebo při odpoledním vyrábění, které je jednou za čas nabízeno rodičům a dětem. Tyto akce patří spíše do spolupráce mezi školou a rodiči než do prevence šikanování. Určitě by ale nebylo špatně doporučit rodičům nějakou odbornou literaturu, webinář či web.“*

Participant č. 2 uvedl: *„Preventivní aktivity pro rodiče pořádané nejsou. Ale spolupráci s rodiči se nebráníme, rodiče jsou vítáni na akcích, které škola pořádá. Mnoho rodičů tyto akce velmi rádo navštěvuje. Možná by nebylo špatné rodičům nabídnout nějakou formu prevence šikany, zhlédnout online webináře či doporučit nějaké články, výzkumy či knihy na dané téma.“*

Vybraní participanti uvedli konkrétní druhy akcí, kterých se mohou rodiče zúčastnit, ale do konkrétní prevence šikany nezapadají.

9. Je pro vás, jako pro učitele, připravena nějaká prevence šikany? Jak ji odhalit a jak pracovat v té situaci? Pokud ne, měli byste o takové aktivity zájem?

Participanti se shodli na tom, že pro ně žádná prevence připravena bohužel není, vše je pouze na základě vlastní iniciativy ve formě dalšího vzdělávání. Rizikové chování vnímají jako velice důležité téma, které by nemělo být podceňováno, ale naopak by se na jeho prevenci měl klást větší důraz. v sebevzdělávání jsou ale od vedení podporováni a pan ředitel oceňuje, pokud se sami do nějaké formy dalšího vzdělávání přihlásí.

Participant č. 2 uvedl: *„Žádné formy k prevenci šikany pro nás připraveny nejsou. Určitě bychom se nějakým přednáškám nebo besedám nebránili. Naopak by se šikana a další rizikové chování podceňovat opravdu nemělo a my bychom se v tomto ohledu měli neustále*

vzdělávat a informovat. Prevence není dle mého názoru nikdy dost a předcházením určitým situacím se vyvarujeme nepříjemným následkům jak my, tak děti. “

Participant č. 4 uvedl: *„V tomto ohledu je to asi na každém z nás. Jak se kdo chce v tomto tématu dále vzdělávat. Já se osobně například zúčastňuji různých webinářů zaměřených právě na danou problematiku. Určitě bych ale uvítala souhrnnou aktivitu pro více pedagogů – například přednášku, školení, představení různých kazuistik. To si myslím, že by bylo pro nás přínosné, například i s následnou diskuzí všech kolegů. Myslím, že je toho mnoho, co by pro nás mohlo být zrealizované. “*

Z této odpovědi vyplývá, že se participant již sám v této oblasti dále vzdělává a problematika ho zajímá a přijde mu důležitá. Zároveň by ocenil souhrnnou aktivitu například s konkrétními případy, na kterých by si mohl on i jeho kolegové představit, jak se v dané situaci chovat.

2.11.2 Shrnutí rozhovorů participantů z řad pedagogů

Participant z řad pedagogů prvního a druhého stupně byli vybráni na základě toho, že jejich pracovní zkušenosti jsou různorodé a jejich pohled na prevenci rizikového chování, konkrétně šikanování, by mohl být odlišný.

Rozhovoru se tedy zúčastnila jak začínající pedagožka, která ve školství působí pouze druhým rokem, tak zároveň i pedagožka, která pracuje jako učitelka prvního stupně již třináct let. Většina odpovědí všech čtyř participantů staví na společném základu. Pedagogové se shodují, že ve škole není specifická prevence poskytována v žádné míře. Zároveň se shodují, že se jedná o malou rodinnou školu, která si zakládá na individuálním přístupu k žákům a k řešení jejich případných problémů. Zaměřují se spíše na prevenci nespecifickou, která je realizována ve velké míře. Pedagogové se snaží propojovat všechny třídy již od prvního stupně tak, aby se spolu naučili všichni spolupracovat a aby se mezi nimi vzájemně budovalo a podporovalo bezpečné prostředí. Vyšší ročníky pořádají na začátku a na konci školního roku akce pro své mladší spolužáky a také pro děti z mateřské školy. Jedná se například o vítání prvňáčků, maturitu pro prvňáčky, honbu za pokladem či dětský den. Pořádány jsou také akce, do kterých se mohou zapojit i rodiče. Cílené preventivní aktivity pro rodiče však ve škole zatím zavedené nejsou.

Z odpovědí vyplývá, že si učitelé uvědomují důležitost prevence rizikových míst, které na škole jsou. Zmiňují především šatny a toalety. Pokud je potřeba, jsou zavedena preventivní opatření na tzv. slepých místech, aby nedocházelo k rizikovému chování. o přestávkách probíhají dohledy na chodbách, při kterých jsou zároveň žákům nabízeny různé aktivity ve formě her, například deskových. Tyto hry mají za cíl plnohodnotné využití přestávek, které slouží k vzájemné spolupráci ve třídě. Žáci toho velmi často využívají a hry si půjčují.

Pokud se vyskytne problém jakéhokoliv rizikového chování, učitelé při svém postupu zmiňují v první řadě kontaktování třídního učitele, rodičů a případně vedení školy, konkrétně pana ředitele. Bohužel se všichni participant shodují, že metodik prevence na škole působí zatím spíše jen papírově. Ve škole by byla potřeba zlepšit také komunikace nejen mezi jednotlivými učiteli, ale i mezi učiteli a metodikem prevence. Komunikace vážne například i mezi prvním a druhým stupněm v oblasti sdělování si informací ohledně jednotlivých preventivních aktivit vykonávaných pouze na prvním stupni. Zmiňují však, že většinu akcí na podporu prevence pořádají společně.

2.11.3 Rozhovor s vychovatelem školní družiny

1. Jak dlouho působíte jako vychovatel a jak dlouho konkrétně na dané škole?

Paní vychovatelka uvedla: „*Na této škole působím 30 let a z toho 8 let jako vychovatelka školní družiny.*“

2. Jak probíhá specifická a nespecifická prevence v družině a dalo by se pro ni dělat více?

Paní vychovatelka uvedla: „*Specifická prevence u nás v družině neprobíhá. Jsme však malá družina, ve které mám přehled o celkovém dění. s dětmi si hodně povídáme o tom, co je škodlivé, špatné. Děti se učí spolupráci a nápomoci ostatním.*“

3. Má družina nějaký preventivní program? Nebo je součástí preventivního programu školy? Nabízejí vám nějaké preventivní aktivity proti šikanování?

Paní vychovatelka uvedla: „*Školní družina žádný preventivní program nemá. Žádné cílené aktivity proti šikanování neděláme.*“

4. Pokud byste odhalila náznaky šikany, na koho byste se obrátila s žádostí o pomoc a proč?

Paní vychovatelka uvedla: „*Nejdříve bych se obrátila na třídního učitele a poté na rodiče žáka a vedení školy.*“

5. Existují podle vás ve školní družině místa, o kterých víte, že se zde šikana objevuje více?

Paní vychovatelka uvedla: „*Naše školní družina je velmi malá, proto si dovoluji tvrdit, že zde žádné takové místo, kde by se mohla projevovat šikana, není. v naší malé družině je díky její velikosti a nízkému počtu dětí přehled. Máme pouze jedno oddělení, do kterého dochází do 25 dětí.*“

6. Pořádá škola/ družina nějaké preventivní aktivity pro rodiče a nabízí jim různé odkazy či kurzy na podporu prevence šikanování či nikoliv?

Paní vychovatelka uvedla: „*Škola pořádá různé akce, do kterých se mohou rodiče zapojit. Žádné cílené preventivní aktivity ale nepořádáme.*“

7. Je pro vás, jako pro vychovatele, připravena nějaká prevence šikany? Jak ji odhalit a jak pracovat v té situaci? Pokud ne, měla byste o takové aktivity zájem?

Paní vychovatelka uvedla: „*Žádná prevence šikany pro mě připravena není, zájem bych o nic ale měla velký.*“

8. Jak by se podle Vás dala zlepšit prevence šikanování na této škole?

Paní vychovatelka uvedla: „*Myslím, že je to především o komunikaci nejen mezi učiteli, ale i mezi žáky. Prevenci určitě napomáhají různé akce, které jsou ve škole pořádány napříč ročníky.*“

9. Víte, na koho se můžete obrátit, když budete řešit například výchovné problémy v kolektivu?

Paní vychovatelka uvedla: „*Ano, obrátila bych se opět na třídního učitele a vedení školy.*“

2.11.4 Shrnutí rozhovoru s vychovatelem školní družiny

Z rozhovoru vyplývá, že v družině není vykonávána žádná specifická prevence. Prevence nespecifická je vykonávána v omezené míře, a to především ve formě školních akcí či povídání si o škodlivých vlivech a správném chování. Dle slov paní vychovatelky se šikana ve školní družině nevyskytuje, jelikož družina disponuje pouze jedním malým oddělením, ve kterém je dostatečný přehled. Pokud by se nějaký problém přesto vyskytl, byl by řešen nejprve s třídním učitelem a poté s rodiči žáka a vedením školy. Metodik prevence zde nebyl vůbec zmíněn, i přesto že na škole působí. Paní vychovatelka uvedla, že pro ni žádné preventivní akce škola nepořádá, ani jí nejsou žádné nabízeny, ale že by je velmi ocenila.

2.11.5 Rozhovor s metodikem prevence

1. Jak dlouho pracujete ve školství a jak dlouho jako školní metodik prevence?

Participant uvedl: „*Ve školství pracuji od roku 2014, letos tedy desátým rokem. Funkci metodika prevence vykonávám pouze druhým rokem.*“

2. Pořádá vaše škola preventivní aktivity týkající se šikany pro žáky? Popřípadě preventivní akce pro rodiče?

Participant uvedl: „*Vzhledem k tomu, že jsme malá škola s průměrným počtem cca 80 žáků za školní rok, je výskyt šikany na naší škole opravdu minimální. Samozřejmě základní prevencí je podpora pozitivních vztahů jak mezi žáky vzájemně, tak mezi žáky a učiteli. Klademe důraz na přátelský přístup k žákům a budování otevřených a kamarádských vztahů. Během školního roku pořádáme řadu preventivních aktivit, kdy se snažíme zapojit žáky celé školy současně. Samozřejmě úzce spolupracujeme s rodiči, kteří se tak mohou vybraných aktivit zúčastnit. Preventivní akci zaměřenou výhradně pro rodiče jsme prozatím nepořádali.*“

3. Jak probíhá specifická a nespecifická prevence šikanování na škole, co pro ni děláte a dalo by se pro ni dělat více?

Participant uvedl: „*Specifická prevence šikany na naší škole prozatím neprobíhá, takže v tomto případě by se určitě dalo dělat více. Nespecifická prevence šikany u nás probíhá*

a myslím, že ve velké míře. Během školního roku pro žáky pořádáme velké množství akcí napříč ročníky, podporujeme pozitivní vztahy a otevřenou diskuzi, systematicky pracujeme s kolektivem, mapujeme vztahy ve třídě, dodržujeme efektivní držení dohledů, máme jasné nastavené důsledky porušování pravidel, všímáme si různých změn u projevů žáků a podobně.“

4. Přemýšlíte nad tím, která místa jsou ve škole riziková pro výskyt šikany? Děláte s těmi prostory školy něco? Upravujete je, řešíte je?

Participant uvedl: „Vzhledem k velikosti naší školy je počet těchto míst opravdu minimální, ale rizikovým se může stát jakékoliv místo. v našem případě se zaměřujeme na třídy o přestávkách, šatny, toalety a odlehlá místa. Je zajištěn dohled pedagogických pracovníků nad žáky před začátkem vyučování, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, dle potřeby při přecházení žáků do školní jídelny a družiny. Žáci mají k dispozici pravidelně aktualizované nástěnky, motivační úkoly, k dispozici jsou jim také různé herní prvky, dbáme na to, aby volný čas trávili smysluplně.“

5. Pořádáte akce napříč ročníky, které napomáhají k prevenci šikany?

Participant uvedl: „Ano, většina pořádaných akcí je napříč ročníky, snažíme se o vzájemnou spolupráci starších žáků s těmi mladšími, tvoříme při akcích heterogenní skupiny, ve velké míře spolupracujeme i s mateřskou školou.“

6. Jsou informace, které Vám ve školním preventivním programu rizikového chování (MPP) chybí a které tam chcete postupem času doplnit? Jaké to jsou konkrétně a proč?

Participant uvedl: „Vzhledem k tomu, že jsem v relativně nedávné době převzala veškerou agendu metodika prevence po odcházejícím kolegovi, postupně pracuji na jejím přepracování a doplnění. Celkově je náš minimální preventivní program dosti obecný, špatně strukturovaný a nepřehledný. v současné době jsme ve škole řešili problematiku záškoláctví, která není v minimálním preventivním programu dostatečně zapracována, to je pouze jeden z nedostatků a důvodů, proč pracuji na jeho celkové úpravě.“

7. Co byste doporučila za nejúčinnější preventivní program, který je dle vašeho uvážení smysluplný a ráda ho dále objednáváte?

Participant uvedl: „*V rámci naší školy považuji za nejúčinnější rozvoj pozitivních vztahů, důvěry, vzájemné komunikace a otevřenosti, pořádání velkého množství školních i mimoškolních akcí. Vzhledem k tomu, že nerealizujeme specifickou prevenci, mě konkrétní akce nenapadá.*“

8. Obrací se na Vás učitelé s žádostí o pomoc při řešení problémů na téma šikanování?

Participant uvedl: „*Všichni učitelé se snaží být v úzkém kontaktu, interakci a ve vzájemné spolupráci, až na výjimky se nám spolupráce daří. Ještě se mi nestalo, že by se na mě konkrétní učitel osobně obrátil s problémem šikany.*“

9. Když vytváříte program prevence šikany, berete v úvahu i školní družinu?

Participant uvedl: „*Ano, v programu prevence šikany je brána v úvahu i školní družina.*“

10. Je ve škole prevence vykonávána již od první třídy? a zda je vykonávána také ve školní družině či nikoliv? Pokud ano, jakým způsobem?

Participant uvedl: „*Ano, nespécifická prevence je vykonávána již od první třídy napříč všemi ročníky. Ve školní družině je prevence pořádána také formou nespécifické prevence. Paní vychovatelka pořádá různá vyrábění, hry rozvíjející spolupráci a komunikaci, odpolední akce či se zapojuje do školních odpoledních akcí. Zároveň mají děti možnost navštěvovat po vyučování například kroužek divadelní výchovy, který je založen na kooperaci.*“

11. Je pro vás, jako pro metodika prevence, připravena nějaká prevence šikany? Jak ji odhalit a jak pracovat v té situaci? Pokud ne, měla byste o takové aktivity zájem?

Participant uvedl: „*O prevenci šikany zaměřené pro mě, jako pro metodika prevence, jsem zatím nebyla informována. Určitě bych v rámci dalšího vzdělávání měla o takovou akci zájem.*“

2.11.6 Shrnutí rozhovoru s metodikem prevence

Participant působí ve školství již desátým rokem. Funkci metodika prevence vykonává podstatně kratší dobu, dva roky. Ve škole není vykonávána prevence specifická, ale pouze nespecifická. Vzhledem k malému počtu žáků je prevence konána především formou školních, mezitřídních akcí, podporou přátelské a pozitivní komunikace. Na některých akcích jsou vytvářeny i heterogenní skupinky dětí, aby se společně naučily pracovat a komunikovat. Během školního roku jsou také pořádány akce, kterých se mohou v odpoledních hodinách zúčastnit i rodiče žáků.

Ve školním preventivním programu rizikového chování jsou informace, které jsou dle participanta nedostatečné, nebo v něm chybí řada podstatných informací, a proto se jej snaží postupně celý přepracovat. Obsahuje spíše obecné informace a nenapomáhá k vyřešení konkrétního problému. Nyní je aktuálním problémem záškoláctví, které není dosti dobře a detailně zpracované. v preventivním programu je zahrnuta nejen základní škola, ale i školní družina.

Participant by ocenil další vzdělání v oblasti prevenci šikany, které mu doposud nebylo nabídnuto.

Při řešení problémů je metodik prevence jeden z těch klíčových, se kterým by měli učitelé daný problém řešit. Ve škole panuje pozitivní a komunikativní atmosféra, a tak jsou problémy řešeny vzájemnou spoluprací pedagogického sboru a popřípadě vedením školy.

2.11.7 Rozhovor s ředitelem školy, který je zároveň výchovným poradcem

1. Jak dlouho působíte jako učitel a jak dlouho vykonáváte funkci ředitele na této škole?

Participant uvedl: „*Jako učitel již neuvěřitelných 30 let a z toho osmnáctý rok jako ředitel školy.*“

2. Jak probíhá specifická a nespecifická prevence šikanování na škole, co pro ni děláte a dalo by se dělat více?

Participant uvedl: *„Minimální preventivní program, šikovný metodik prevence, malá vesnická rodinná škola, spousta akcí prolínajících se mezi ročníky a stupni a kolektiv pedagogů ochotný naslouchat žákům a komunikovat se všemi zúčastněnými.... Vždy se dá dělat více, jen sil a peněz postupně ubývá.“*

3. Přemýšlíte nad tím, která místa jsou ve škole riziková pro výskyt šikany? Děláte s těmi prostory školy něco? Upravujete je, řešíte je?

Participant uvedl: *„Ano, místa v šatnách, které jsme po nepříjemnostech nechali zprůchodnit tak, aby byly otevřené. Dále zákoutí na chodbách, kde se snažíme o maximální dohledy, a samozřejmě toalety, které jsou dost neřešitelné.“*

4. Pořádáte preventivní aktivity napříč ročníky, které napomáhají k prevenci šikanování?

Participant uvedl: *„Ano a často. Jedná se o mezitřídní akce, školní akce či spolupráce s obcí.“*

5. Víte, na koho se můžete obrátit, když budete řešit například výchovné problémy v kolektivu?

Participant uvedl: *„Ano, nejčastěji na třídní učitelku, metodika prevence, případně rozumné a spolupracující žáky z jednotlivých ročníků.“*

6. Jak by se podle Vás dala zlepšit prevence šikanování na této škole?

Participant uvedl: *„Domnívám se, že není třeba, díky malým počtům žáků ve třídách a nastavenému klimatu školy, v případě vyšších financí by se cesty našly...“*

7. Je ve škole prevence šikanování vykonávána již od první třídy a také ve školní družině či nikoliv? Pokud ano, jakým způsobem?

Participant uvedl: „*Ano, v družině jsou žáci všech ročníků 1.stupně a dle školního vzdělávacího plánu družiny je naplňována plnohodnotná komunikace. Společně si povídáme o aktivitách napomáhajících spolupráci a rozvíjení pozitivních vztahů.*“

8. Pořádá škola nějaké preventivní aktivity pro rodiče a nabízí jim různé odkazy či kurzy na podporu prevence šikanování či nikoliv?

Participant uvedl: „*Ne, ale v případě potřeby není problém pomoci s nasměrováním na různé webináře či knihy.*“

9. Jakými prostředky podporujete práci metodika prevence?

Participant uvedl: „*Finanční ohodnocení, finance na aktivity, pokud tedy jsou, morální podpora, umožnění studia a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v této oblasti.*“

10. Když vytváříte program prevence šikany, berete v úvahu i školní družinu?

Participant uvedl: „*Dotaz spíše na metodika prevence a paní vychovatelku. Každopádně, v případě družin, je již mnohé zapracováno a naplňováno v našem školním vzdělávacím programu „Učím se hrou“.*“

11. Obrací se na vás učitelé s žádostí o pomoc při řešení problémů na téma šikany?

Participant uvedl: „*Jako na ředitele školy a zároveň výchovného poradce vždy, je to nedílná součást mé práce. Vzhledem k tomu, že nám náš přístup, nastavená strategie a velikost školy funguje, tak jen zřídka, co vím, a doufám, že vím vše.*“

2.11.8 Shrnutí rozhovoru s panem ředitelem

Participant má ve školství velmi bohaté zkušenosti. Na dané škole působí dlouhých 30 let a z toho 18 let pracuje ve funkci ředitele školy. v žádné odpovědi nezmiňuje již dotazovanou specifickou prevenci, hovoří pouze o té nesespecifické, která je ve škole vykonávána formou mezitřídních akcí a vzájemné komunikace. Za riziková místa ve škole vnímá především šatny, toalety a zákoutí na chodbách. Při problematickém chování žáků v šatnách byly odstraněny dveře z obou stran pro větší průchodnost a větší přehled o dění uvnitř.

Akce na podporu prevence šikanování jsou dle participanta pořádány často. Jedná se především o mezitřídní akce na podporu spolupráce, komunikace a školní akce. z odpovědi vyplývá, že není potřeba zlepšit prevenci šikanování. Jako důvod je uveden malý počet žáků a správné nastavení klimatu školy, pokud by ale byly k dispozici větší finance, nějaké další cesty ke zvýšení prevence by se našly. Prevence je dle participanta vykonávána již od první třídy a v družině taktéž.

Metodik prevence je z pozice vedení podporován nejen finanční a morální podporou, ale také umožněním dalšího vzdělávání. Dotaz na začlenění školní družiny do programu prevence šikany byl přesměrován na metodičku prevence a paní vychovatelku.

Na tvorbě programu by se měl však podílet i pan ředitel, který je zároveň výchovným poradcem. Zde spatřuji tedy velký nedostatek. z odpovědi však vyplývá, že má u učitelů velkou důvěru při řešení problémů týkajících se nejen šikany. Problémy rizikového chování se ale vzhledem ke strategii vzdělávání vyskytují zřídka.

2.12 Hledání shodných a neshodných odpovědí

Cílem mé praktické části bylo zjistit pomocí polostrukturovaných rozhovorů, jaká je reálná prevence šikanování na jedné konkrétní základní škole rodinného typu. Primárně mě zajímalo, zda se na škole vykonává spíše prevence specifická či nesespecifická a jakým způsobem k celkové prevenci přistupují nejen učitelé, ale také vychovatelka školní družiny, metodik prevence či ředitel školy.

Je potřeba zmínit, že se na škole dříve žádná šikana neřešila. Minulý rok se objevily náznaky rizikového chování na druhém stupni, ale po důkladném prošetření bylo vše vyhodnoceno

jako planý poplach. Jelikož se jedná opravdu o školu rodinného typu, všechny problémy se ihned řeší tak, aby nepřerostly v rizikové chování.

Na základě vyhodnocení jednotlivých rozhovorů je zřejmé, že se specifická prevence na základní škole nevyskytuje v žádné míře. Všichni účastníci však uvedli, že je na škole vykonávána nesespecifická prevence v hojném rozsahu. Je realizována napříč ročníky a často je do ni zapojena i mateřská škola. Nesespecifická prevence je provozována nejčastěji formou školních akcí, která mimo jiné slouží k podpoře kooperace dětí.

Všichni účastníci uvedli, že pro ně nejsou ze strany vedení připravovány žádné aktivity s obsahem zaměřeným na prevenci rizikového chování. O tyto akce je ze strany pedagogických pracovníků velký zájem. Jedná se o důležité téma a je potřeba se v něm neustále vzdělávat a pokud by situace nastala, je důležité umět s ní dobře pracovat již v počáteční fázi problému. Pan ředitel ale argumentuje tím, že se jedná o školu rodinného typu, ve které mají všichni učitelé o jednotlivých žácích či problémech přehled, a tak není specifická prevence zatím potřeba. Zároveň uvádí, že je všem pedagogickým pracovníkům umožněno další vzdělávání, které ale musí plynout z vlastní iniciativy pedagogů. Někteří pedagogové zmiňují, že se v dané oblasti sami již vzdělávají formou webinářů či seminářů, ale přijde jim to nedostačující. Ocenili by akci pořádanou školou pro všechny pedagogické pracovníky, ve které by byly součástí různé kazuistiky, reálné příklady a následná diskuse.

Metodik prevence vykazuje nedostatky v rámci terminologie. Ve svých odpovědích používá termín „Minimální preventivní program“ místo již nového termínu „Preventivní program rizikového chování školy“. Pan ředitel, který je zároveň ve funkci výchovného poradce a měl by se na tvorbě preventivního programu podílet, vykazuje jeho neznalost.

2.13 Vyhodnocení výzkumných otázek

1. V jaké časové dotaci se žák setká ve školním prostředí se specifickými i nespecifickými aktivitami, které podporují zdravé klima třídy a slouží ke snížení či absenci výskytu šikany? a které jsou preferovány metodikem prevence?

Daná otázka cílí nejen na pedagogy, ale také na metodika prevence. Cílem bylo zjistit, zda je žákům nabízen dostatek preventivních aktivit, které slouží ke snížení šikany. Zároveň je podstatné, jaké aktivity více převažují – zda ty specifické či nespecifické. Jaké aktivity preferuje metodik prevence, z jakého důvodu a které on pro školu více doporučuje.

Na základě informací od všech participantů bylo zjištěno, že specifická prevence na dané základní škole neprobíhá v žádné míře. Učitelé a metodik prevence by ale ocenili například návštěvu fundovaných osob či seminář na konkrétní téma. Specifickou prevenci považují za podstatnou, ale vzhledem k mnoha faktorům zatím nebyla realizována.

Naopak nespecifická prevence je velmi hojně podporována a realizována. Všichni se shodli na tom, že největší zastoupení mají školní akce, které zpravidla propojují nejen všechny třídy prvního a druhého stupně, ale zapojují do svého plánu i mateřskou školu. K podpoře zdravého klimatu třídy přispívají především třídní učitelé a učitelé občanské a rodinné výchovy, kteří se s dětmi tématem prevence zabývají. Do občanské a rodinné výchovy by se mohlo zařadit ještě více témat týkajících se rizikového chování, aby bylo žákům neustále připomínáno. Učitelé spolu umí vzájemně komunikovat a třídu stmelují různými školními projekty. Dle odpovědí všech participantů je nejdůležitější komunikace nejen mezi učiteli, ale i pozitivní a bezpečná komunikace mezi učiteli a žáky. Jeden z participantů z řad učitelů uvedl, že by se měla zlepšit komunikace metodika prevence, který by měl začít v daném směru více fungovat. v ostatních odpovědích to bylo také naznačeno. Zároveň z odpovědí vyplývá, že metodik prevence je jeden z posledních, se kterým se vyskytující se problémy řeší, což by se mělo také zlepšit. Zároveň se ve škole participantů snaží o vytváření takového prostředí, aby byly kolektivy stmelovány a k rizikovému chování nedocházelo.

Například devátý či osmý ročník pořádá během školního roku mnoho akcí pro mladší spolužáky, při kterých společně musejí kooperovat, pomáhat si a navzájem si naslouchat. Jedná se o málopočetné třídy, kde se rizikovému chování předchází snadněji. Každá třída jezdí samostatně na školní výlety a exkurze, při kterých se také kolektiv stmeluje.

V rámci prevence jsou vytypována i riziková místa školy, tzv. slepá místa, kde by mohlo potenciální rizikové chování vznikat. Pan ředitel se tedy snaží dělat vše proto, aby se tato místa co nejvíce eliminovala. Na počátku školního roku byly ze šaten odstraněny vchodové dveře z obou stran, jelikož nebylo do místnosti vidět a velmi často se ozýval hluk. Nyní má každý žák svou vlastní skříňku, kterou si zamyká, a učitelé mají při dohledech o přestávku volný prostor, ve kterém by ihned viděli, pokud by se něco dělo. Zároveň učitelé během dohledů o přestávku kontrolují i okolí toalet či slepá místa. Žáci mají o přestávku k dispozici deskové hry či nejrůznější aktivity, které si mohou s dovolením dohledu zapůjčit. Poté se eliminuje pohyb na chodbách a zároveň se při společných aktivitách prohlubují vztahy ve třídě.

Metodik prevence nepreferuje čistě jen jeden druh prevence, jelikož se specifická prevence na dané škole nevykonává v žáné míře. Pozitivně hodnotí nespecifickou prevenci, která je dle jeho slov vykonávána velmi dobře, ale zároveň by rád zařadil i prevenci specifickou. Uvědomuje si, že je na něm, aby se začala specifická prevence na škole realizovat.

2. Jsou nabízeny/ organizovány preventivní aktivity, které cílí na prevenci šikanování i mimo výuku, například ve školní družině?

Cílem bylo zjistit, zda je do prevence šikanování zapojena i školní družina a jakým způsobem. Participanti z řad učitelů jednotně uvedli, že si sami odpovědí nejsou jistí, ale předpokládají, že je vykonávána spíše prevence nespecifická. Vzhledem k faktu, že se na prvním ani na druhém stupni specifická prevence nevyskytuje, nepředpokládají, že by byla realizována v družině.

Metodik prevence také uvádí, že se v družině vyskytuje prevence nespecifická ve formě spolupráce dětí, vzájemné komunikace, akcí s rodiči nebo aktivním zapojením do odpoledních akcí pořádaných školou. Zároveň potvrdila fakt, že se specifická prevence nevyskytuje ani ve školní družině. Mimo vyučování mohou žáci prvního stupně využít například kroužek dramatické výchovy, který je zaměřen na společnou kooperaci, rozvíjení pozitivních vztahů skupiny, budování bezpečného prostředí a důvěru nejen sám v sebe, ale i v ostatní spolužáky.

Pan ředitel uvádí, že prevence mimo vyučování funguje především díky schopné paní vychovatelce, která činnosti obohacuje o plnohodnotnou komunikaci týkající se možných rizik a aktivit napomáhajících spolupráci a rozvíjení pozitivních vztahů.

Celkově lze tedy říci, že preventivní aktivity mimo vyučování nabízeny jsou nejen ve školní družině, ale i v odpoledních hodinách po vyučování.

3. Jaká je návaznost a kontinuita prevence šikany od prvního do devátého ročníku? Jedná se o aktivity specifické či nespecifické?

Učitelé z druhého stupně uvádějí, že nemají dostatečný přehled o dění na prvním stupni a v mateřské škole. Zároveň ale uvádějí, že do nespecifické prevence je z velké části zapojována jak mateřská škola, tak i celý první stupeň. Žáci se tak navzájem znají již od nástupu do mateřské školy až do devátého ročníku.

Učitelé prvního stupně uvedli, že specifická prevence vykonávána není. Naopak nespecifická prevence je realizována v opravdu velké míře. Všichni se shodli na tom, že největší zastoupení mají školní akce, které zpravidla propojují nejen všechny třídy prvního a druhého stupně, ale zapojují do svého plánu i mateřskou školu. Jedná se například o akce pořádané devátými či osmými ročníky pro ostatní spolužáky, jako je honba za pokladem, dětský den či den laskavosti. Na podporu spolupráce a vzájemné komunikace s ostatními spolužáky slouží akce, při kterých jsou žáci namícháni heterogenně tak, aby se vzájemně více poznali a vytvořili si společné pouto. Tento typ je realizován například při akci Uklid'me Česko či sportovní dny. z odpovědí vyplývá, že jako důležitý aspekt prevence vnímají participanti komunikaci. Komunikaci nejen mezi učiteli samotnými, ale především pozitivní a bezpečnou komunikaci mezi učiteli a žáky, přičemž je budována otevřenost, důvěra a případně podaná pomocná ruka. Výzkum probíhal na malé vesnické škole, což zdůrazňuje pan ředitel, který říká, že díky malému množství žáků a pedagogů se jedná o školu rodinného typu, ve které si je každý ochoten pomoci. Díky nízkému počtu žáků je možné realizovat již zmíněné akce, které se prolínají napříč celou školou, a žáci jsou tak učeni kooperaci a vytváření pozitivního klimatu.

4. Cílí škola v (primární) prevenci šikanování také na rodinu a rodiče? a cílí i na pedagogické pracovníky? Jakým způsobem?

Prevence šikanování cílí na rodiny žáků:

Všichni participanti z řad učitelů se shodli, že škola nepořádá žádné cílené aktivity pro rodiče. Dle dostupných informací nejsou rodinám žáků nabízeny ani žádné odkazy či přednášky na danou problematiku. v omezené míře se ve škole organizují akce pro rodiče s dětmi v odpoledních hodinách, které ale necílí na prevenci šikany. Zároveň uvádějí fakt, že se spolupráci s rodiči nebrání a na školních akcích jsou rodiče vítáni. Sami by však ocenili, pokud by rodinám vedení školy nějaké konkrétní aktivity nabídlo, domnívají se, že by o ně zájem byl.

Metodička prevence a paní vychovatelka též uvádějí, že preventivní aktivity pro rodiče nejsou nabízeny ani v rámci školní družiny. Potvrzují však, že škola pořádá akce, do kterých se rodiny mohou aktivně zapojit a jsou pozitivně vítány.

Pan ředitel uvádí, že pokud by měli rodiče zájem o akci týkající se prevence nejen šikanování, ale obecně rizikového chování, rád rodičům doporučí různé odkazy, které se danou problematikou zabývají. o možnosti plánování akce na dané téma pořádané ve škole nebyla zmínka.

Prevence šikanování cílí na pedagogické pracovníky:

Všichni participanti uvedli, že pro ně žádné preventivní akce pořádány nejsou. Zároveň by uvítali nějakou souhrnnou aktivitu pro všechny pedagogy – například přednášku, školení, kazuistiky...

Jeden participant z řad učitelů uvedl, že je to v daném směru na každém pedagogovi, jakým způsobem se bude v této problematice vzdělávat. Sám se například vzdělává pomocí webinářů a seminářů.

Z odpovědi metodika prevence vyplývá, že ani pro tuto funkci nejsou nabízeny žádné aktivity, které by napomáhaly k obohacování znalostí a prohloubení dané problematiky. Zároveň pan ředitel uvádí, že má metodik prevence jeho plnou podporu, například v dalším vzdělávání. Konkrétní akce však ze strany vedení pořádané nejsou.

3 Diskuze

Hlavním tématem diplomové práce je prevence šikanování. Prevencí se rozumí *Opatření, která mají za cíl zamezit či snížit výskyt a následné šíření rizikového chování a jejich důsledků. Nejvíce a zároveň nejrychleji se vyvíjí prevence návykových látek, která se stala tzv. tvůrcem a hybatelem celého procesu vývoje prevence.* (Miovský et al., 2015, s. 18) Ve školním prostředí se prevence realizuje buď ve formě specifických aktivit nebo nespecifických. Za specifickou prevencí považují účastníci například besedy s externími pracovníky, peer programy či akce zaměřené na konkrétní rizikové chování. Z rozhovoru je patrné, že se na dané škole specifická prevence nevyskytuje v žádné míře. Jedná se o malou rodinnou školu, ve které mají všichni učitelé přehled o jednotlivých zámcích a jejich chování. Zároveň učitelé zmiňují, že by specifickou prevencí rizikového chování velmi ocenili. Jak píše ve své knize Jedlička (2015) *Specifická primární prevence se zaměřuje na konkrétní problémy a výzvy. Investuje se do komplexních programů pro mládež, zahrnujících besedy, výstavy, distribuci brožur a propagaci pomocí plakátů a tiskovin. Tyto programy mohou obsahovat plošné kampaně zaměřené proti drogové závislosti, šikaně, rasismu, xenofobii, politickému extremismu a dalším tématům.*

Na rozdíl od prevence specifické, se prevence nespecifická liší tím, že nejsou tyto akce cíleně zaměřeny na jeden z problémů rizikového chování. Prevence nespecifická je na dané škole vykonávána napříč všemi ročníky. Pro pedagogy je velmi důležité, aby se naučili žáci mezi sebou pracovat a vytvářelo se tím pozitivní a bezpečné prostředí. Pořádána je například Maturita pro prvňáčky, kterou pořádají žáci devátých ročníků, dále Den dětí, Honba za pokladem, Uklidíme Česko či tematické dny jako Suit up day, Beztaškový den, Barevný den a mnoho dalšího. Otázkou je, zda si všichni učitelé a především organizátoři těchto akcí uvědomují jejich účel prevence šikany, či jsou pořádány například jen pro zábavu. Dle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (2010) necílí nespecifická prevence přímo na rizikové chování, ale zaměřuje se na podporu zdravého životního stylu a pozitivní ovlivňování volného času, do kterého spadají například zájmové, sportovní či volnočasové aktivity. Tento typ prevence slouží především k podpoře zdravého rozvoje osobnosti. Tyto preventivní aktivity by měly být dostupné pro kohokoliv, především pro děti a mladistvé.

(MŠMT, 2010) Odpovědi participantů také potvrzuje Miovský (2015), který říká, že *Součástí nespécifické primární prevence je také vytváření bezpečného prostředí.*

Jedním z klíčových bodů, který diplomová práce diskutuje, je důležitost včasného rozpoznání šikany a aktivního zásahu. Prevence šikany vyžaduje systematický přístup, který zahrnuje nejenom reakci na případy šikany, ale také preventivní opatření a vzdělávací programy zaměřené na rozvoj sociálních dovedností a empatie u žáků. Dle Říčana a Janošové (2010) je při prevenci šikany klíčová otevřená komunikace mezi vedením školy, pedagogy, studenty a rodiči. Důležité je, aby všichni dokázali komunikovat i o obtížných tématech. z praktické části diplomové práce však vyplývá, že by se měla komunikace ve škole zlepšit. Participantů uvádějí, že nejvíce vážne komunikace mezi učiteli a metodikem prevence, což vidí jako velký problém.

Školní metodik prevence, který je ve školním prostředí velmi důležitý, by se měl dle Tyšera (2006) orientovat především na práci s výchovně problémovými dětmi, spolupracovat s rodinami a potřebnými institucemi, spolupracovat s pracovníky školy při řešení otázek v postupech výchovné práce s problémovými dětmi a v neposlední radě spolupracovat s Policí České republiky, Městskou policií, Městským úřadem a Obecním úřadem. Bohužel jsem ale z odpovědí participantů zjistila, že metodik prevence na dané škole nefunguje a slouží spíše jen papírově. Měl by být více aktivní v rámci specifické prevence, řešení případných problémů a v pořádání vzdělávacích preventivních akcí pro své kolegy, ale také žáky a jejich rodiče. Učitelé zmiňují, že vzdělávání v oblasti prevence je zatím jen na jejich vlastní iniciativě. Pokud se na škole vyskytne nějaký problém, učitelé ho řeší spíše s vedením školy.

Janošová a Říčana ve své knize uvádějí, že předcházení rizikového chování je velmi důležité i na chodbách školy a na tzv. slepých místech, jako jsou například toaleta nebo šatny. Čím více dospělých je během přestávek na chodbách aktivních, tím menší prostor mají potenciální agresori. Tento fakt zmiňují i participantů, kteří ještě uvádějí konkrétní příklad šaten na konkrétní základní škole. Ze šaten se musely preventivně odstranit vchodové dveře, jelikož do nich žáci často bouchali, ničily se a do šaten nebylo vidět, což přinášelo mnoha úskalí.

V praktické části byl také analyzován Minimální preventivní program dané školy, ve kterém bylo zmíněno mnoho doporučených preventivních aktivit, které by měl především metodik ve spolupráci s učiteli organizovat. z praktické části bohužel vyplývá, že se většina těchto aktivit na škole nepořádá. Jak již bylo řečeno, pořádají se především nespecifické preventivní aktivity, které mnohdy nejsou cílené na prevenci šikanování či nejsou vykonávány s tímto účelem. Za velmi pozitivní lze označit to, že se na škole doposud žádná šikana nevyskytovalo. Jak již participanti často zmiňují, jedná se o malou školu rodinného typu, ve které panuje přátelská atmosféra a bezpečné prostředí.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem je vedena prevence šikany a narušených interpersonálních vztahů na konkrétní základní škole již od primárního vzdělávání. Zároveň autorku zajímala návaznost prevence do všech ročníků základní školy. Práce měla také za cíl přinést ucelený pohled na problematiku šikany a rizikového chování ve školním prostředí.

Autorka si dané téma vybrala především z toho důvodu, že sama působí na základní škole a o problematiku prevence rizikového se sama velmi zajímá a přijde ji to jako důležité téma. Teoretická část ji pomohla k ujasnění nejdůležitější terminologie související s tématy prevence a šikany.

Teoretická část práce se zpočátku zaměřuje na charakteristiku preventivního programu školy, jehož cílem je, aby se díky preventivním aktivitám zlepšilo klima školního prostředí, které bude napomáhat k rozvoji zdravého životního stylu. Zároveň byla popsána problematika v nejasné terminologii Minimálního preventivního programu, která není doposud vyřešena. Nejen školská zařízení, ale i odborné publikace se v terminologii rozcházejí. Dále byly v teoretické části objasněny základní pojmy v oblasti prevence, rizikového chování, konkrétně šikanování. Prevence byla popsána velmi detailně. Byla popsána její jednotlivá rozdělení, rozdíly a jednotlivé příklady specifické i nespecifické prevence, historie i konkrétní prevence šikanování. Dále jsme si detailně představili jeden konkrétní typ rizikového chování, a to šikanu. Zajímala nás především charakteristika pojmu, charakteristické znaky a také její účastníci. V neposlední řadě se autorka zaměřila na práci metodika prevence.

Praktická část měla za hlavní cíl zjistit, jak je prováděna prevence šikanování na jedné konkrétní základní škole. Pro zjištění informací byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, konkrétně rozhovoru. Rozhovor probíhal s pedagogy dané školy, vychovatelem školní družiny, metodikem prevence a ředitelem školy. Cíl praktické části lze považovat za splněný. Z výpovědí vyšlo zcela najevo, že metodik prevence svoji funkci vykonává spíše papírově. Na škole se nepořádají žádné specifické preventivní aktivity, pouze ty

nespecifické, které jsou často pořádány bez toho, aniž by cílily na prevenci rizikového chování. Participantů také zmiňují, že by bylo vhodné zlepšit celkovou komunikaci ve škole.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Bendl S. Prevence a řešení šikany ve škole. 1.vyd. Praha, ISV, 2003 ISBN 80-86642-08-9
- Bendl, S.: *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualizované a doplněné vydání. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-436-0.
- Blažková, B.: *Vybrané formy rizikového chování*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, 2011. ISBN 978-80-87553-25-1.
- Gavora, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- Hendl, J.: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- Jedlička, R.: *Poruchy socializace u dětí a dospívajících*. Praha: Grada publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.
- Kolář, M. 1997. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha : Portál, 1997. 80-7178-123-1.
- Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, 2001, ISBN 80-7567-014-3
- Kolář, M.: *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-871-5
- Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál 2004 ISBN: 80-7178-945-3.
- Matthews, A.: *STOP ŠIKANĚ!*. Jihlava: BAROQUE PARTNERS, 2015. ISBN 978-80-87923-06-1.
- Miovský, M. a kol.: *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Klinika I.LF UK v Praze a VFN v Praze, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.
- Miovský, M., Adámková, T., Barták, M., Čablová, L., Čech, T., Doležalová, P. a kol. (2015). *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 2.

aktual. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny

Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J. a Novák, P.: *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN/1. LF UK v Praze a VFN/centrum Adiktologie, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

Miovský, M.: *Prevence rizikového chování ve školství*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.

Procházka, M. *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. v Praze: Pasparta Publishing 2019. ISBN 978-80-88290-28-5.

Průcha, J., Walterová E. a Mareš J., *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vyd. Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-772-8.

Richterová, M., Zvírotsky M. a Bendl S. *Šikana v otázkách a odpovědích*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2022. ISBN 978-80-7603-300-9.

Říčan P. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1.vyd.Praha: Portál, 1995 ISBN 80-7178-049-9

Říčan, P., Janošová, P.: *Jak na šikanu*. Praha: Grada publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

Skutil, M.: *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

Slowík, J. *Speciální pedagogika 2., aktualizované a doplněné vydání*. Grada, 2016. ISBN 978-80-271-9426-1.

Švaříček, R. a Šeďová, K.. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Tyšer, J. Školní metodik prevence. Soubor materiálů. Nakladatelství Hněvín, 2006, ISBN 80-86654-17-6

Vágnerová, K. a Bajarová, M. 2009. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha : Portál, 2009. 978-80-7367-611-7.

Zvírotský, M.:. *Terminologický a výkladový slovník šikany*. Praha: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-5187-5.

Internetové zdroje

Akční plán realizace Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2021 [online]. MŠMT, 2019. Dostupné z:

https://www.msmt.cz/uploads/akcni_plan_primarni_prevence_2019_21.pdf

Česká školní inspekce (2020). Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2019/2020, Výroční zpráva České školní inspekce. Praha: Česká školní inspekce. Dostupné z: [Vyrocni-zprava-Ceske-skolni-inspekce-2019-2020_zm.pdf \(csicr.cz\)](https://www.csicr.cz/vyrocnizprava/2019-2020/zprava-zm.pdf)

MŠMT. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28 [online]. © 2010. [cit. 07. 04. 2024]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/file/20274>>

MŠMT. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů. [online]. © 2000. [cit. 07.04.2024]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

MŠMT. Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. © 2009 [cit. 07. 04. 2024]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-u-zaku-skol-a>>

MŠMT. Příloha 3 vyhl. Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních [online]. ©2005. [cit. 09.04.2024]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/nks_prevence_metodik.docx

MŠMT. Příloha 6 – Školní šikanování [online]. © 2013. [cit. 07. 04. 2024]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/file/20281>>

MŠMT. Strategie a koncepce MŠMT [online]. ©2024. [cit. 07.04.2024]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>

NÚV: Národní ústav pro vzdělávání. Jak vytvořit minimální preventivní program. [online]. ©2014. [cit. 06.04.2024] Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/doporucene-zdroje/jak-vytvorit-minimalni-preventivni-program.html>

Pražské centrum primární prevence: [online] ©2017, [cit. 07.04.2024] Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/>

RVP-Rámcové vzdělávací programy, Edu.cz [Online]. © 2022. [cit. 2024-04-09]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Pomůcka při přípravě a tvorbě MPP: otázky vztažené k jednotlivým fázím procesu tvorby MPP	11
Obrázek č. 2: Vymezení a konkrétní příklady odpovědí dle jednotlivých fází tvorby a hodnocení MPP.....	12

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Jak dlouho působíte jako učitel a jak dlouho konkrétně na této škole?..... 47

Tabulka č. 2: Jak probíhá specifická a nespecifická prevence šikanování na škole, co pro ni děláte a zda by se pro ni dalo dělat více..... 49

Tabulka č. 3: Jak by se podle Vás dala zlepšit prevence šikanování na této škole? 52